

SOSYAL SORUMLULUK ÇALIŞMALARININ ÖĞRENCİLERİN SOSYAL GELİŞİMLERİNE ETKİSİNİN ÖĞRETMENLERİN GÖRÜŞLERİNE GÖRE İNCELENMESİ^{1*}

Hamza ÖZDEMİR²
Taner ATMACA³

ÖZET

Bu araştırma, sosyal sorumluluk çalışmalarının öğrencilerin sosyal gelişimlerine etkilerinin neler olduğunu öğretmen görüşleri alınarak tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Çalışmada nitel araştırma geleneği içerisinde yer alan olgu bilim modeli kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yönteminin kullanıldığı araştırmanın çalışma grubunu, Düzce ilinde görev yapan daha önce sosyal sorumluluk projeleri yürütmüş farklı tür ve seviyelerde eğitim veren 6 öğretmen oluşturmuştur. Araştırmada elde edilen veriler, araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmış ve içerik analizi yapılarak çözümlenmiştir. Elde edilen bulgular, “öğretmenleri en çok etkileyen sosyal sorumluluk projeleri”, “sosyal sorumluluk projelerinin öğrencilere faydaları”, “sosyal sorumluluk projelerinin topluma faydaları şeklinde üç ana tema altında toplanmıştır. Araştırma bulgularına göre, öğretmenleri en çok etkileyen sosyal sorumluluk projelerinden bazıları, askerlere ve şehit ailelerine yönelik yapılan sosyal sorumluluk projeleri, engellilere yönelik yapılan sosyal sorumluluk projeleri, yoksullara yönelik yapılan sosyal sorumluluk projeleridir. Sosyal sorumluluk projelerinin öğrencilere faydalarına yönelik bulgulardan bazıları da başarıma duygusu, empati kurabilme, görev bilinci, iş birliği, merhamet, iletişim becerileri, aidiyet, girişimciliktir. Topluma yönelik faydalarına baktığımızda yardımlaşma, paylaşma, farkındalık, organize olma, iyi insan olma, toplumun devamı, yaşanabilir toplum gibi faydalar ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda okullarda yürütülen sosyal sorumluluk projelerinin öğrencilerin sosyal gelişimlerine yönelik faydalarını göz önüne alarak öğretmenlerin bu tür projeleri daha sık yapmaları beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal sorumluluk, bilişsel gelişme, sosyal gelişme

INVESTIGATION OF THE EFFECT OF SOCIAL RESPONSIBILITY STUDIES ON THE SOCIAL DEVELOPMENT OF STUDENTS ACCORDING TO THE OPINIONS OF TEACHERS

ABSTRACT

This research was carried out to determine the effects of social responsibility studies on students' social development by taking teachers' opinions. It is patterned with the phenomenology method, one of the qualitative research approaches. In the research, in which the criterion sampling method, one of the purposeful sampling methods, was used, the study group of the research consisted of 6 teachers working in Düzce, who had previously carried out social responsibility projects and gave education on different types and levels. The data obtained in the research were collected with a semi-structured interview form prepared by the researchers and analyzed by content analysis. According to the results of the research, the effects of social responsibility projects on the social development of students are grouped under three main themes: social responsibility projects that most affect teachers, benefits of social responsibility projects to students, and benefits of social responsibility projects to society. According to the research results, some social responsibility projects that affect teachers the most are social responsibility projects for soldiers and families of martyrs, social responsibility projects for the disabled, and social responsibility projects for the poor. Some of the findings regarding the benefits of social responsibility projects for students are the sense of achievement, empathy, sense of duty, cooperation, compassion, communication skills, belonging, and entrepreneurship. When we look at the benefits for society, benefits such as cooperation, sharing, awareness, being organized, being a good person, the continuation the society, and a livable society have emerged. In this context, considering the benefits of social responsibility projects carried out in schools for the social development of students, teachers are expected to do such projects more often.

Key Words: Social responsibility, cognitive development, social development

^{1*} İlk yazarın Bahar 2022'de tamamladığı tezsiz yüksek lisans projesinden üretilmiştir.

² Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, hamza_10183@hotmail.com; ORCID No: 0000-0002-3556-1524

³ Doç. Dr., Düzce Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü /Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim Dalı, taneratmaca@duzce.edu.tr; ORCID No: 0000-0001-9157-3100



Önerilen Atıf (ÖRNEĞİ): Özdemir, H. ve Atmaca, T. (2022). Sosyal sorumluluk çalışmalarının öğrencilerin sosyal gelişimlerine etkisinin öğretmenlerin görüşlerine göre incelenmesi. *Uluslararası Liderlik Eğitimi Dergisi*, 6(2), 69-89.

<https://trdoi.org/10.26023458/uled.1144377>



1.PROBLEM DURUMU

Sorumluluk, bireyin uyum sağlaması, üzerine düşen görevleri yapması ve kendine ait yaptığı işlerin çevresi üzerindeki etkilerinin sonuçlarını üstlenmesi, çevresinden saygı görmesi ve kendi davranışlarının tüm sonuçlarına katlanabilmesidir (Erol vd., 2010). Sorumluluk kavramı hem gündelik hayatta hem de çalışma hayatında oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle iş hayatında insanlara verilen görevlerden dolayı ihtiyaç duyulduğunda hesap verebilir olmaları ile de ilgili bir kavramdır (Güneş ve Oflu, 2003). Sözlükte sorumluluk kavramı “Bireyin kendi davranışlarını ya da yetkili olduğu alana giren bazı olayların sonuçlarını üstlenebilmesi, mesuliyet” olarak belirtilmiştir (TDK, 2022).

Sorumluluk ile ilgili başka tanımlamalara bakıldığında bireyin mesul olduğu iş ve yetkilerden dolayı hesap vermesine ve bireyin bir işle ilgili güvenilir oluşuna da vurgu yapılmaktadır (Ay, 2003). Sorumluluk kavramının birbirinden farklı betimlemelerinde de anlaşılacağı üzere sorumluluk farklı yönlerden ele alınabilir. Ancak genellikle bireyin yaptığı işi hesap verebilme bilinci ile yaptığı işin sonuçlarına katlanabilme davranışı olarak tanımlanabileceği anlaşılmaktadır. Sorumluluk, her şeyden önce insani bir kavramdır. Sorumluluk, bireylerle toplumun tüm kesimleri arasında bir ilişki kurar. Sorumluluk, aileden başlayarak, geniş anlamda toplumun tüm kesimlerini ilgilendirmektedir. Bireyleri sorumluluk almaları konusunda cesaretlendirmek önemli bir unsurdur. Sorumluluk ile ilgili başka terimler de bulunmaktadır: Yükümlülük ve mesuliyet kavramları, sorumluluğun görev ve zorunluluk bildiren yönlerini vurgularken, suçun da birtakım cezai yaptırımları bulunmaktadır (Ercan, 2009). Sorumluluk kavramı, tüm bu kavramların yanı sıra daha etik ve ahlaki değerleri de kapsamaktadır (Metin, 2006).

Toplum olabilmeyen temel şartı olarak sosyal, kültürel, felsefi, adli, ekonomik ve ahlaki konularda çeşitli ortak değerlere ihtiyacı vardır. Bu değerlerin içinde en önemlilerinden biri de sosyal sorumluluktur. Sosyal sorumluluk bireylerin birlikte yaşadıkları çevreye karşı sorumlu olmaları anlamına gelmektedir (Şencan, 1987). Sosyal sorumluluk anlayışı bireylerin yaptıkları tüm davranışları şekillendirecek güçtedir. Sosyal sorumluluk anlayışına sahip bireylerin çoğunlukta olduğu bir toplumda toplumsal huzur düzeyi yüksektir. Dahası sosyal sorumluluk bilinciyle hayatını şekillendiren bireylerin sadece topluma karşı değil aynı zamanda yaşadığı yakın çevreye, doğaya, hayvanlara karşı da davranışlarında daha duyarlı davranacağı söylenebilir. Toplumda yaşayan her bir bireyin ekonomik olarak bir karşılığı bulunmayan ancak o toplumun üstün yararını amaçlayan çok çeşitli sosyal sorumlulukları söz konusudur.

Günümüzde sosyal sorumluluk kavramı çok fazla önem kazanmaktadır. Bunun sebeplerinden bazıları insanların artık eğitime ve okula bakış açısının değişmesinden kaynaklanmaktadır. İnsanların refah ve eğitim seviyelerinin artması yaşam kalitesini değiştirmiştir. İnsanların sorumluluk bilinciyle hareket etmediği durumlarda çeşitli toplumsal sorunlar ortaya çıkmaktadır. Sadece insanların bireysel sorumlulukları değil toplumun, organizasyonların, şirketlerin, eğitim camiasının da kendi sorumluluklarını yerine getiremediğinde sorunlar olmaktadır (Bozdağ, 2008). İnsanın olduğu bir yerde bir sorun varsa muhtemeldir ki orada birileri sorumluluklarını yerine getirmemiştir veya sorumluluk üstlenilmemiştir. Sorunları azaltmak için sorumluluk sahibi bireylere özellikle de sosyal sorumluluk duygusuna sahip bireylere ihtiyaç vardır. İnsanların sorumluluk bilinci kazanma evresinde aile ortamının dışında ilk karşılaştıkları mekân okuldur (Çankaya, 2010). Bu nedenle sosyal sorumluluk konusunda en önemli kurum okuldur. Toplumsal bir varlık olan bireyin sosyal sorumluluk bilinciyle yetişebilmesi için ailenin ardından okulda iyi bir eğitim alması şarttır. Sosyal sorumluluk bilincinin güçlendirilmesi eğitimin öncelik verdiği hedefleri içerisinde yer almakta ve bu süreçte okul, yeni neslin içinde yaşadığı topluma karşı sosyal sorumluluk bilinciyle yetişmesinde önemli bir rol üstlenmektedir (Şirin, 2005). Sosyal sorumluluk, okulun içinde bulunduğu topluma karşı duyarlı bireyler yetiştirmeyi, toplumun sorunlarına çözümler üretmeye çalışmayı, topluma karşı yardımcı olmayı gerektirmektedir. Sosyal sorumluluk bilinciyle yapılan çalışmalar sadece bireylere değil kurumların imajlarına da olumlu yansımaktadır ve kurumların topluma karşı olan sorumluluklarını yerine getirmesi imalarını güçlendirmektedir (Aledo-Ruiz, Martínez-Caro & Santos-Jaén, 2022; Phan, C.X. vd., 2021). Ayrıca Castilla-Polo, Liceran-Gutiérrez ve Ruiz-Rodriguez (2022), sosyal sorumluluk projelerinin öğrencilerde aktif öğrenme becerisini güçlendirdiğini ortaya koymaktadır.

Sosyal sorumluluk bilincinin ortaya çıkması ve gelişmesi için toplumun da desteğine ve bunun yanında belirli bir eğitime ihtiyaç duyulmaktadır (Hotamışlı vd., 2010). Sorumluluk bilincinin güçlenmesinde birçok faktörün etkisi bulunmakla birlikte bunlar arasında ikisinin daha çok ön planda olduğu söylenebilir. Bu faktörler sosyalleşme sürecindeki deneyim ve alınan formal-informal eğitim olarak ifade edilebilir (Töremen, 2011). Sosyalleşme sürecinde bireyin kendi kişilik yapısı, aile ve çevrenin etkisi, eğitim gibi birçok faktörün etkisi sayılabilir. Sosyal

gelişim ise kişinin kendi çevresindeki diğer kişilerle sosyal birliktelik geliştirmesiyle ortaya çıkan; içinde yaşadığı toplumun ve evrensel kültürün, kural ve değerlerine uyum için gerekli olan, davranış ve yaklaşımları kazanması sürecidir. Eğitim ise bireyin hem eğitim kurumlarında hem de eğitim kurumları dışındaki informal ortamlarda sürdürülerek sağlanır. Böyle olmasının yanında, kişinin eğitim kurumlarında aldığı eğitiminin kişilerin sorumluluk bilincinin gelişmesinde daha etkili olduğu söylenebilir.

Teknolojinin hızla gelişmesi nedeniyle ortaya çıkan sanal uygulamalar ve teknolojik cihazlar insanların bu tür etkinliklerde daha çok bireysel vakit geçirmesine sebep olmaktadır. Bu nedenle bireyler toplum içinde sağlıklı ilişkiler geliştirememekte ve çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar. Bireyin sağlıklı kararlar alabilmesi için çevresiyle iyi ilişkiler kurması toplumun ilke ve değerlerine uyum içinde olması gerekmektedir. Eğitim, bireylerin sosyal, duygusal, bilişsel ve psikomotor alanlardaki potansiyellerinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi için şarttır. Bu bütünlük gerçekleştirilemediği takdirde hem içinde yaşadığı toplumun değerlerine yabancılaşmış bireyler ortaya çıkabilir hem de insanlar arası ilişkilerin koptuğu bir toplum yapısı meydana gelebilir (Sezgin ve Tınmaz, 2017).

Okullarda gerçekleştirilen ve toplum yararını gözeten sosyal sorumluluk içeren projelerde son yıllarda artış yaşandığı söylenebilir (Çankaya, 2010). Sosyal sorumluluk projeleri ya da topluma hizmet projeleri ismiyle gerçekleştirilen projelerin son zamanlarda giderek artan biçimde kurumların internet sayfalarında ya da sosyal medya hesaplarında sıklıkla paylaşılması bu konudaki duyarlılığın arttığına bir işaret olabilir. Millî Eğitim Bakanlığı mevzuatında yer alan sosyal etkinlikler yönetmeliğinde “toplum hizmeti çalışmaları, öğrencilerin yaş ve bilgi seviyelerine uygun öğrenci kulübü çalışmaları kapsamında, ayrı olarak veya bireysel olarak ya da grupla hazırlanacak çalışma planlarına ve projelere göre yaptırılır” ifadesi bulunmaktadır. Bu durumda bir ortaöğretim öğrencisinin bir yıl içerisinde en az 15 saat topluma hizmet projelerinde ya da çalışmalarında görev alması gerekmektedir (Çankaya, 2010).

Toplum yararına gerçekleştirilen sosyal faaliyetlerle ilgili amaçlara göz atıldığında öğrencilere sosyal sorumluluk bilincinin ve farkındalığının kazandırılması ile ilgili maddelerin olduğu görülebilir. Ancak yapılan bu faaliyetlerin yeterli düzeyde olup olmadığı veya uygulama sürecinde eksikliklerinin bulunup bulunmadığı tartışmaya açık bir konudur. Bundan dolayı gerçekleştirilen sosyal etkinliklerin de uygun bir şekilde yönetilerek kontrol edilmesi oldukça önemlidir (Akbaba-Altun, 2003). Dünyada ve Türkiye’de “temiz çevre yeşil okullar” adı altında birçok proje bulunmaktadır. ABD’nin Kaliforniya eyaletinde yaşayan öğrencilere su kaynakları, çevre, doğa ve atıklar gibi ekolojik konular üzerine bilinçlendirmeyi, beslenme, tüketicilik ve sağlıklı yaşam kavramları da dâhil öğrencilerin sağlıklarıyla ilgili çeşitli etkinliklerde bulunmayı amaçlayan “yeşil okullar girişimi” isimli bir proje yürütülmektedir. Çevreye duyarlı öğrenci velileri tarafından 2004 yılında başlatılan bu çalışma yıllar geçtikçe daha kapsamlı ve etkili olup gelişme göstermiştir ve öğrencilerin sosyalleşmesine de katkı sunmaktadır.

Bireyin hayatı boyunca çeşitli alanlardaki gelişiminin en önemli belirleyicilerinden birisi de sosyalleşme becerisidir. Sosyalleşme, özellikle küçük yaştaki bireylerin belirli bir topluluğun etkin üyeleri haline geldikleri ve topluluğun diğer üyelerinin sahip oldukları inanç, değer ve davranışlarını edindikleri bir süreçtir. Sosyalleşme süreci her ne kadar, bireyin doğumuyla başlayıp hayatı boyunca devam etse de sürecin etkilediği ortaya çıkan ya da kazanılan davranışların büyük çoğunluğu çocukluk dönemine aittir. İnsanın toplumsal bir varlık olması sebebiyle hayat boyu çevresiyle etkileşim kurması neredeyse bir zorunluluktur. Her birey kendi sosyal kimliğiyle kendi sosyal çevresiyle az veya çok düzeyde etkileşim içinde yer alır. Toplumda bir arada bulunan bireylerin hayatlarının sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi için doğru ilişkiler kurmaları gerekmektedir. Sosyal çevre ile kurulan sağlıklı ve güvenilir ilişkiler toplumun, huzurunu, birlik ve beraberliğini sağlamada da önemli bir faktördür. Dolayısıyla kişiler arasında kurulacak olan sağlıklı ilişkilerin ve sosyal gelişimin temelini sağlıklı sosyal beceriler meydana getirmektedir (Samancı ve Uçan, 2017).

Literatürde sosyal gelişim, toplumun beklentilerine uygun olan edinilmiş davranış yeteneği olarak tanımlanmaktadır ve insanın içinde yaşadığı fiziksel ve sosyal çevreye uyum gösterebilmesi için sosyal gelişim son derece önemlidir. Böylece sosyal yönden kendini geliştirmiş insanlar, kendi ihtiyaçları ve istekleri ile içinde yaşadıkları toplumun ihtiyaç ve istekleri arasındaki dengeyi koruyabilirler (Özyürek, 2015). Sosyal sorumluluk çalışmalarının öğrencilere katkılarını baktığımızda onları mutlu, iletişim becerileri yüksek, duyarlı, başarıya duygusu olan bireyler haline getirmektedir. Bu yönüyle sosyal sorumluluk çalışmaları sosyal gelişime oldukça önemli pozitif katkılar sunmaktadır. Toplum içinde yaşayan her çocuğun toplumun beklentilerine ve toplumsal davranışlara sahip olması gerekmektedir. Bu davranışlardan birisi de bireylerin sahip olduğu sosyal becerilerdir. Sosyal beceriler bireylerin yaşadıkları sosyal ortam içerisinde kabul edilmelerini ve sosyal ilişkilerinin olumlu yönde ilerlemesine destek olan, duygu, düşünce, tutum ve davranışlardır. Bireyler bu becerileri kazandıkları

takdirde toplum içerisinde daha nitelikli ilişkiler ortaya çıkabilmektedir (Samancı ve Uçan, 2017). Sosyal beceriler, kişiler arasında yaş farkı olmadan toplumda yaşayan her birey için, bütün sosyal ortamlarda; aile ortamı, oyun ortamı, okul ve iş dünyası olsun, bireylerin yaşamını olumlu yönde etkileyerek olumlu iletişim kurmasını mutlu ve başarılı olmasını sağlayan davranış örüntüleridir (Sevinç, 2005). Sosyal beceriler çocukların sosyal gelişimi açısından önemli bir kavramdır. Sosyal beceriler zayıf olan çocuklar karşlarına çıkan sorunları çözerken sosyal becerileri davranış haline getirmiş çocuklara göre çok daha az seçeneğe sahiptirler. Çocukların seçeneklerinin az olması istenmeyen davranışlara başvurmasına yol açmaktadır. Sosyal beceriler konusunda yeterli kabiliyeti olan çocuklar ise sosyal hayattaki sorunlarını çözmek için birçok seçeneğe sahip olduklarını bildikleri için sosyal ilişkilerinde, özel ve mesleki yaşamlarında daha başarılı ve mutlu olabilirler (Samancı, 2016; Yiğit ve Yılmaz, 2011).

Çocukların içinde yaşadıkları toplumla kaynaşmaları, toplumun büyük çoğunluğunda tarafından kabul görülen davranışları ortaya koyması ile mümkün olmaktadır. Çocuklar toplumsal hayatın gerektirdiği davranışları edinerek ve uygulayarak çevreleriyle bütünlük kurabilir ve sosyallik düzeyi güçlenir. (Çubukçu ve Gültekin, 2006). Çocukların belirli ve istedik düzeyde sosyal becerilerle yetişmeleri hayatları boyunca diğer insanlarla iyi ilişkiler kurabilmelerini sağlamaktadır. Bu becerilerin çocukluğun belirli döneminde kazandırılması hayatın ilerleyen yıllarında çevreyle olumlu iletişim kurmalarına destek olmaktadır (Kabasakal ve Çelik, 2010). Sosyal gelişimini güçlendirerek etrafındaki bireylerle sağlıklı sosyal ilişkiler kurabilen çocuklar hem kendileriyle hem de diğer bireylerle barış içerisinde yaşayabilirler. Toplumda hayatlarını sürdüren çocukların bu becerilerle yetişmeleri sağlıklı bir toplumsal gelişim bakımından da önemlidir (Aslan, 2008). Türk eğitim sisteminde ilköğretimin hedeflerinden biri de her çocuğa iyi bir vatandaş olabilmesi için gereken bilgi, beceri ve davranışları kazandırmaktır. Çocukların ilköğretim dönemlerinde kazandırılması gereken becerilerden birisi de sosyal becerilerdir. Çünkü bireyin içerisinde bulunduğu toplumun üyesi olabilmesi ve toplumsal sorumluluklarını yerine getirebilmesi sosyal hayatta gerekli olan becerileri öğrenebilmesi ile mümkündür (Çubukçu ve Gültekin, 2006).

1.1. Araştırmanın Amacı

Sosyal sorumluluk kavramı literatürde genellikle kurumsal sosyal sorumluluk kavramıyla karşımıza çıkmaktadır. Farklı disiplinlerin ilgi alanına giren bir kavram olan sosyal sorumluluk birçok araştırmanın konusu olmakla birlikte eğitim alanını da yakından ilgilendirmektedir. Çünkü öğrenme sorumluluk ile birlikte ortaya çıkan bir davranıştır. İnsanın gelişimi düşünüldüğünde okul öncesi, ilköğretim, ortaokul ve lisedeki pedagojik yaşantılar çocuğun karakterinin oluşumunda etkili olmakta ve üniversiteye geldiğinde artık yetişkin bir birey olmaktadır. Bu nedenle çocukların katıldığı sosyal sorumluluk çalışmalarının onların sosyal gelişimlerine etkisinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada sosyal sorumluluk çalışmalarının öğrencilerin sosyal gelişimlerine ne düzeyde etkisi olduğu ele alınmış olup temel probleme bağlı aşağıdaki bazı alt problemler incelenmiştir.

1.1. Alt Problemler

- 1- Öğretmenlerin görüşlerine göre okullarda en çok tercih edilen sosyal sorumluluk projeleri nelerdir?
- 2- Öğretmenlerin görüşlerine göre sosyal sorumluluk projelerinin öğrencilerin gelişim alanlarına katkısı nasıldır?
- 3- Öğretmenlerin görüşlerine göre sosyal sorumluluk projelerinin toplumsal faydaları nelerdir?

1.2. Araştırmanın Önemi

Sosyal sorumluluk kavramı, tüm kurumlar için gereklilik olmakla birlikte özellikle eğitim kurumları için başta gelen bir gereklilik kabul edilmektedir. Sosyal sorumluluk çalışmalarının öğrencilerin bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimine katkı sağladığı düşünülmektedir. Günümüzde okullardan akademik kazanımların yanı sıra sosyal hayata dönük becerilerinde kazandırılması beklenmektedir. Bundan dolayı, okullarda gerçekleştirilen sosyal sorumluluk çalışmaları hem bireyler hem de toplum açısından son derece değerlidir. Literatüre bakıldığında sosyal sorumluluk ile ilgili çok sayıda araştırmaya rastlanabilir. Ancak öğrencilerin sosyal sorumluluk faaliyetlerine katılımının onların çeşitli gelişim alanlarına katkısıyla ilgili çalışmaların az olumlu bu çalışmayı önemli hale getirmektedir. Bu çalışma, her kademedeki eğitime devam eden öğrencilerin katıldıkları sosyal sorumluluk faaliyetlerinin, öğrencilerin sosyal gelişimine etkisinin öğretmen görüşleri alınarak değerlendirilmesi bakımından önemli görülmektedir. Yapılan araştırma sonucunda elde edilen bulgular; ilköğretim, ortaokul ve lise öğrencilerinin katılmış oldukları sosyal sorumluluk çalışmalarının sosyal gelişimleri üzerindeki

etkilerini öğretmen görüşleriyle ortaya koyacak ve öğretmenlerin okullarda yaptıkları sosyal sorumluluk çalışmalarında hangi konular üzerinde durulması gerektiğine dair düşünceleri belirlenecektir. Bu bulgular, sosyal sorumluluk çalışmalarının ne kadar önemli olduğuna dair fikir vermenin yanında; öğrencilerin daha duyarlı, daha etkin, daha girişken ve daha sorumluluk sahibi bireyler olmalarına yardımcı olmak gibi amaçlarla gerçekleştirilen sosyal sorumluluk çalışmalarının amacına ulaşmada ne derece başarılı olduğunu da belirleyecektir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Sosyal sorumluluk çalışmalarının öğrencilerin sosyal gelişimlerine etkilerini belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma metodolojisi kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, hakkında araştırma yapılan konuyla ilgili daha derinlemesine ve kapsamlı bilgiler elde edilmesine katkı sunmaktadır (Büyüköztürk vd., 2012). Nitel araştırmalarda pozitivizmin aksine daha öznel bakış açısı ön plandadır ve kalıplaşmış sosyal gerçeklikler yerine bireylerin kendilerine ait tüm bilgi ve becerileri kendi görüşleriyle nasıl oluşturduklarının ayrıntılı bir şekilde incelenmesi söz konusudur (Çepni, 2018). Creswell (2018) nitel araştırma metodolojisi içerisinde kuram oluşturma, fenomenoloji (olgubilim), anlatı araştırması, durum çalışması ve etnografik araştırma olmak üzere beş modele yer vermiştir. Bu çalışmada ise beş model içerisinden fenomenoloji (olgubilim) tercih edilmiştir. Fenomenoloji araştırmaları insanların bireysel deneyimlerine odaklanarak; kişilerin bir olgu ve deneyime dair düşüncelerinin ve yükledikleri anlamların incelenmesini içerir (Mertens, 2010).

Sayılan nedenlerden dolayı bu çalışmada, olguların kendi gerçekliğinin içinde derinlemesine incelenmesi ve detaylı bir değerlendirme yapılabilmesi amacıyla nitel araştırma yönteminin kullanılmasının daha uygun olduğu düşünülmüştür. Bu çalışmada da sosyal sorumluluk çalışmalarının öğrencilerin sosyal gelişimlerine etkisinin bütüncül ve detaylı bir şekilde incelenmesi ve anlaşılması hedeflenmiştir. Fenomenoloji deseninde gerçekleştirilen çalışmalarda temel veri kaynakları araştırılmak istenen konuyla ilgili deneyimleri bulunan bireylerdir. Ayrıca genellikle temel veri toplama aracı olarak da görüşme tekniği kullanılmaktadır. Bu doğrultuda, bu çalışmada da benzer bir süreç izlenmiş olup tezin bu bölümünde çalışma grubu, çalışma grubunun nasıl belirlendiği, çalışmanın veri toplama araçlarının oluşturulma süreci, verilerin toplanması ve içerik analizi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

2.2. Çalışma Grubu ve Özellikleri

Nitel metodolojinin izlendiği araştırmalarda veri kaynaklarının sınırlı düzeyde olması veri toplama araçlarının yapısı ve analizlerin derinlemesine gerçekleştirilmesi nedeniyle çalışmada kullanılan örneklem büyüklüğünün geniş olması mümkün olmamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu türden nitel çalışmalarda örneklem büyüklüğü çalışmanın yöntemine, araştırmanın amacına, problemine ve çalışma için gerekli olan zaman ve kaynaklara göre farklılık gösterebilmektedir (Buran, 2015). Bu çalışmada da hem araştırmanın deseni, problemi, amacı hem de çalışma için gereken zaman ve kaynaklar göz önüne alınarak dört kadın ve iki erkek katılımcı olmak üzere toplam 6 sosyal sorumluluk projelerinde görev almış öğretmen katılmıştır. Araştırmacılar nitel çalışmalarda örneklemelerini seçerken bir vakayı derinlemesine incelemeye olanak sağlayan, konu hakkında bilgi bakımından zengin örnekleri seçer. Burada amaç her ne kadar örneklemde elde edilen sonuçları topluma genellemek değilse de araştırmacının örnekleme metodu çalışılan konunun netleştirilmesinde ve okuyucuların konuya ilişkin mantık yürütmesinde önemlidir (Mertens, 2010). Bu çalışmada çalışma grubu, amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan ölçüt örnekleme yöntemi kullanılarak seçilmiştir.

Creswell (2007) olgu bilim araştırmalarında, çalışma grubunu belirlerken araştırılmak istenen olguyu deneyimleyen birey sayısının fazla olduğu durumlarda ölçüt örnekleme yönteminin kullanılmasının uygun olacağını ifade etmektedir. Ölçüt örnekleme yönteminde araştırmacının bir ölçüt belirlemesi ve ardından bu ölçütü sağlayan vakaları çalışmasına dahil etmesi söz konusudur (Patton, 2002). Bu nedenle, bu çalışmada, farklı okul tür ve seviyelerinde çalışan daha önce sosyal sorumluluk projelerinde görev almış öğretmenler seçilmiştir. Öğretmenler seçilirken öğretmen olarak görev yapma ve araştırmaya gönüllü olarak katılma şartı aranmıştır. Çalışmanın araştırma grubunu Düzce ilinde farklı okul tür ve seviyelerinde görev yapmakta olan 6 gönüllü öğretmen oluşturmaktadır.

Çalışma grubuna gönüllü olarak katılan öğretmenler ile ilgili cinsiyet, yaş, branş, okulunuzun bulunduğu yer, okul türü, bugüne kadar görev aldığı sosyal sorumluluk sayısı ve görev yaptığı okuldaki çalışma süresi gibi özellikler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Demografik Özellikleri

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Branş	Mesleki Deneyim	Okul Kademesi	Görev Yaptığı Okuldaki Çalışma Süresi	Görev Aldığı Sosyal Sorumluluk Projelerinin Sayısı
Ö1	Erkek	40	Sınıf Öğr.	15 yıl üstü	İlkokul	9	7
Ö2	Kadın	30	Rehberlik	5-10 Yıl	Ortaokul	2	8
Ö3	Kadın	36	Sınıf Öğr.	10-15 Yıl	İlkokul	8	17
Ö4	Erkek	35	Coğrafya	5-10 Yıl	Lise	5	3
Ö5	Kadın	32	Fen Bil.	5-10 Yıl	Ortaokul	1	1
Ö6	Kadın	32	Edebiyat	5-10 Yıl	Lise	2	23

Bu araştırmada görüşme yapılan öğretmenlerin 4’ünün kadın, 2’sinin erkek olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin yaş aralıklarına bakıldığında 30-40 yaş arasında değiştiği görülmektedir. Görüşme yapılan öğretmenlerden 2’si Sınıf, 1’i Rehberlik, 1’i Coğrafya, 1’i Fen Bilimleri, 1 öğretmen de Edebiyat branşındadır. Mesleki kıdemlerine baktığımızda ise; 5-10 yıl dört, 10-15 yıl bir, 15 yıl üstü bir öğretmen olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin 3 tanesi ilkokulda, 1 tanesi ortaokulda, 6 tanesi ise lisede yani farklı kademelerde görev yapmaktadır. Görev yaptıkları okuldaki çalışma sürelerine baktığımızda en az 1 yıl olan bir öğretmen, 2 yıl olan bir öğretmen, 3 yıl olan üç öğretmen, 4 yıl olan iki öğretmen, 8 yıl olan bir öğretmen, 10 yıl olan bir öğretmen ve en fazla 11 yıl olan bir öğretmen bulunmaktadır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak amacıyla yapılan görüşmelerde kullanılmak üzere araştırmacı tarafından yapılandırılmış bir görüşme formu geliştirilmiştir. Form iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm sosyal sorumluluk çalışmalarına katılan öğretmenlerin demografisini belirlemeye dönük kişisel bilgiler kısmıdır. Formun ikinci bölümü araştırmanın amaçlarıyla uyumlu olacak biçimde 7 sorudan oluşmaktadır. Katılımcılar görüşlerini paylaşırken bir sorunun cevabını başka bir soruyu cevaplarırken vermişse görüşme formundaki bazı sorular tekrara düşmemek adına katılımcıya sorulmamıştır. Araştırmacı görüşme sırasında görüşme formundaki soruları sorarken içten ve samimi davranarak görüşme boyunca katılımcıların rahat hissetmelerini için dikkatli davranmıştır. Görüşme boyunca katılımcıların verdiği cevaplar araştırmacı tarafından yargılanmadan cevapların anlaşıldığına dair dönütler verilmiştir. Görüşme sırasında formda yer alan sonda sorular katılımcılara yöneltilerek katılımcıların konu hakkında daha derinlemesine bilgiler vermeleri sağlanmıştır. Katılımcılar görüşmesi formundaki sorular hakkında daha önce bilgilendirilmiş ve görüşme sırasında konunun dağılmamasına özen gösterilmiştir. Görüşmelerin ses kayıt cihazıyla kaydedilmesi için izin istenilmiş izin veren katılımcıların görüşmeleri kayıt altına alınmıştır.

Araştırmada katılımcılara aşağıdaki sorular yöneltilmiştir:

- Bugüne kadar kaç sosyal yardım projesine öğrencilerinizle katıldınız? Katıldıklarınız içinde en etkili olduğunu düşündüğünüz sosyal yardım projesi hangisidir?
- Sosyal sorumluluk çalışmalarını öğrenciler açısından faydalı buluyor musunuz? Evet ise sizce hangi açılardan faydalıdır?
- Sizce sosyal sorumluluk çalışmaları öğrencilerin sosyal yönüne nasıl etki etmektedir, örnekler verebilir misiniz? Sosyal sorumluluk çalışmaları sırasında öğrencilerde gözlemlenen davranışlar nelerdir? Sosyal sorumluluk projelerine gönüllü ve istekli katılan öğrencilerde ne gibi davranış değişiklikleri görmektesiniz?
- Olumsuz davranışları daha önce yoğun olan öğrencilerin bu davranışlarında projelerin sonunda olumlu etkisini gördünüz mü? Sosyal sorumluluk çalışmalarına katılan öğrencilerin topluma faydaları neler olabilir?

2.4. Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizi için nitel araştırma yönteminde kullanılan içerik analizi tercih edilmiştir. Araştırma için oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme sonucu elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. İçerik analizi, metin içinde tanımlanan belirli karakterlerden sistematik ve tarafsız sonuçlar çıkarmak için kullanılan bir araştırma tekniğidir (Koçak ve Arun, 2006). Verilerin analizinde çalışma grubunu oluşturan 6 öğretmenin görüşleri Microsoft Word ortamında araştırmacı tarafından yazılı hale getirilerek, bir ham veri dokümanı elde edilmiştir. Görüşme verilerinin çözümlenmesinde parçadan-bütüne yani tümevarımsal içerik analizi yöntemi tercih edilmiştir. Görüşme metinlerinde tekrar eden kelime ve kavramlar araştırmacı tarafından kategorilere ayrılarak bu kategorilere göre kodlanmıştır. Ortaya çıkan kodlar sayılarak kategorilerin frekans değerlerine ulaşılmıştır. Görüşme metinlerindeki cümlelerde kullanılan kavram ve kelimelerin hangileri olduğuna kodlamalardaki frekans değeri sonucu oluşturulmuştur. Daha sonra elde edilen bu veriler tablolar halinde ortaya çıkarılmıştır. Çalışma grubunda yer alan her bir katılımcıya Ö1, Ö2, Ö3 gibi kodlar verilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen kategorilere ait en çok tekrarlanan kodlar açıklanarak, doğrudan alıntılarla desteklenmiştir.

3. BULGULAR

Araştırmada elde edilen veriler çözümlendiğinde 3 ayrı temaya ulaşılmıştır. Bu temalar sırasıyla “Öğretmenleri En Çok Etkileyen Sosyal Sorumluluk Projeleri”, “Sosyal Sorumluluk Projelerinin Öğrencilere Faydaları” ve “Sosyal Sorumluluk Projelerinin Toplumla Faydaları” şeklindedir. İlk tema olan “Tercih Edilen Sosyal Sorumluluk Projeleri” başlığı altında 4 kategori ve 22 kod tespit edilmiştir. Tema 1’e ait kategori ve kodlar aşağıda sunulmuştur.

3.1. Öğretmenleri En Çok Etkileyen Sosyal Sorumluluk Projeleri

Tema 1 olan Öğretmenleri En Çok Etkileyen Sosyal Sorumluluk Projeleri başlığı altında toplam dört kategori ortaya çıkmıştır. Bu kategoriler sırasıyla “Askerlere ve Şehit Ailelerine Yönelik Yapılan Sosyal Sorumluluk Projeleri”, “Engellilere Yönelik Yapılan Sosyal Sorumluluk Projeleri”, “Diğer Canlılara Yönelik Yapılan Sosyal Sorumluluk Projeleri” ve “Yoksullara Yönelik Yapılan Sosyal Sorumluluk Projeleri” şeklindedir.

Tablo 2’de kategori ve kodlara yer verilmiştir.

Tablo 2. Öğretmenleri En Çok Etkileyen Sosyal Sorumluluk Projeleri Temasına Ait Kategori ve Kodlar

Tema	Kategoriler	Kodlar
Öğretmenleri En Çok Etkileyen Sosyal Sorumluluk Projeleri	Askerlere ve Şehit Ailelerine Yönelik Yapılan Sosyal Sorumluluk Projeleri	Vatan sevgisi, yüksek katılım, moral, destek olma
	Engellilere Yönelik Yapılan Sosyal Sorumluluk Projeleri	Empati, olumlu davranış geliştirme, amaç uğruna çalışma
	Diğer Canlılara Yönelik Yapılan Sosyal Sorumluluk Projeleri	Somut işler yapma, sorumluluk, hayvanlarla yakınlaşma, hayvan sevgisi
	Yoksullara Yönelik Yapılan Sosyal Sorumluluk Projeleri	Yüksek katılım, olumlu davranış geliştirme Yardımlaşma, özveri, gönüllülük, mutluluk, sorumluluk, birlikte çalışma

Askerlere ve Şehit Ailelerine Yönelik Yapılan Sosyal Sorumluluk Projeleri

Yapılan görüşmeler neticesinde katılımcıların en çok etkilendikleri sosyal sorumluluk projeleri ifade edilmiştir. Katılımcıları en çok etkileyen projelerin Askerlere ve Şehit Ailelerine Yönelik Yapılan Sosyal Sorumluluk Projeleri olduğu dile getirilmiştir. Ortaya çıkan kodlara bakıldığında vatan sevgisi, yüksek katılım, moral, destek olma gibi önemli bazı kodların yer aldığı görülmektedir. Bu konuda ortaya çıkan bazı görüşler aşağıda sunulmuştur:

Askerlere moral olsun diye ilçemizde yetişen fındıklardan toplayıp yollamıştık. O proje çok hoşuma gitmişti. Sınıf katılımı oldukça yüksekti. O zaman Barış Pınarı Harekâtı yapılıyordu. Çocuklardan ve ailelerden askerlere moral ve destek olmak amacıyla ilçemizde fazla miktarda yetişen fındıklardan okula getirmelerini istemiştik. Katılım oldukça yüksek oldu. Çocuklar yolladıkları fındıkların içinde askerlere mektuplar yollamışlardı. Askerlerde çocuklara cevap yolladı. Bu çocukların çok hoşuna gitti. Askerlerin de çok duyulduğunu ve morallerinin yükseldiğini mektuplardan okuduk. [Ö1]

Zor şartlarda Türkiye'ye hizmet eden güvenlik güçlerinin bazı zor dönemlerde morale ihtiyaçları oldukça yüksek olmaktadır. Hatta bazen moral onlar için maddi birçok öğeden daha önemlidir. Katılımcı Ö1'i en çok etkileyen projede askerlere moral vermek amaçlı yaptıkları proje olmuştur. Türk toplumunun kendi ordusuna ve güvenlik güçlerine ne kadar sevgiyle bağlı olduğunu projeye katılımın yüksek olmasıyla ifade etmektedir. Ayrıca öğrencilerin askerlerin fiziken yanlarında olamasalar bile kalben onlarla birlikte olduklarını onların yaptıkları kahramanlıklara destek olduklarını mektupla bildirdiklerini dile getirmektedir. Yine bu konuda bir başka katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

Okulumuzda önceki okuluma daha doğrusu. Müdürümüz her sınıfın ismini bir şehidimizin ismi olarak tanımlamıştı. Herkesin sınıfına bir şehidimizin ismi verilmişti. Biz o sınıfın öğrencileri 6-D sınıfı olarak şehidimizin çocuklarını, ailesini, yeğenlerini, ablasını araştırıp öğrendik, bulduk. Üç tane arkasında yetim bıraktığını öğrendik ve sınıfımızdaki tüm öğrenciler olarak o 3 tane kız çocuğuna mektup yazdık. Babalarının bir kahraman olduğunu okulumuzdaki bir sınıfta adını yaşattığımızdan bahsettik. Onlarla iletişime geçerek acılarını paylaştığımızı her durumda yanlarında olduğumuzu ilettik. [Ö5]

Katılımcı Ö5'i en çok etkileyen proje şehit yakınlarına destek olma, öğrencilerde farkındalık duygusu oluşturma projesi olmuştur. Öğrencilerin bu proje ile farkındalık duygularının arttığını ve şehidin evlatlarına destek olma amacı güttüklerini ifade etmektedir.

Engellilere Yönelik Yapılan Sosyal Sorumluluk Projeleri

Yapılan görüşmeler neticesinde katılımcının en çok etkilendiği sosyal sorumluluk projesi ifade edilmiştir. Katılımcıyı en çok etkileyen projenin Engellilere Yönelik Yapılan Sosyal Sorumluluk Projeleri olduğu dile getirilmiştir. Ortaya çıkan kodlara bakıldığında Empati, olumlu davranış geliştirme, amaç uğruna çalışma gibi önemli bazı kodlar akademik gelişimin içerisinde yer aldığı görülmektedir. Bu konuda ortaya çıkan bazı görüşler aşağıda sunulmuştur:

Bundan önceki görev yerimde üç tane davranış sorunu yaşayan öğrencilerim vardı. Onları özel eğitim uygulama okullarına götürmüştük. Zor hayatlarımız var. Şöyle hayatımız var, böyle hayatımız var tarzı olumsuz cümleler kuruyorlardı. Bende biraz insanların ne zorluklarla yaşadığını görmeleri adına uygulama okuluna gitmiştik. Oradaki insanların hallerini görsünler. Hem onların çektikleri sıkıntıları anlatsınlar hem de kendilerinin ne kadar şanslı olduklarını anlatsınlar. Bugün bir yere götüreceğim işte oradaki insanların hayatlarına bir bakın bakalım kıyaslayın hayatınızı gerçekten sizin hayatınız zor mu değil mi biraz anlamanızı istiyorum demiştik. Böyle hani insan hareketli olurda ondan sonra kendi kendine bir şeyler düşünmeye başlar ya işte o düşündükleri anı görmüştüm. O da hoşuma gitmişti açıkçası ve unutmadıkları bir deneyimdi. Bence burada acıma hissiyatı yoktu. Onlardaki yani küçük şeylerden mutlu olabilme durumuydu. [Ö2]

Sosyal sorumluluk çalışmalarında empati olmazsa olmaz bir duygudur. İnsanlar diğer insanların yerine kendilerini koymadıklarında tam manasıyla onların çektikleri sıkıntıları anlayamıyorlar. Özel eğitim okulunda eğitim gören öğrencilerin bazıları gerçekten nice zorluk çekerek bu kurumlarda eğitim alıyor. Katılımcı Ö2 olumsuz düşünceler besleyen hayata olumsuz bakan öğrencilerin hem empati kurabilmeleri hem de kendilerinin aslında ne kadar da şanslı olduklarını düşünmeleri adına onları özel eğitim uygulama okuluna götürdüğünü ifade etmektedir. Ve bu ziyaret sonrasında o öğrencilerin durup düşündüklerini aslında ne çok şeye sahip olduklarını anladıklarını dile getirmiştir. Ayrıca bu proje kapsamında şu ifadelere de yer vermektedir:

Normalde çocuklardan haraç kesen çocuklar o gün yanlarına gideceğimiz özel öğrencilere harçlıklarıyla kantinden işte çikolata, bisküvi vs. tarzı şeyler aldılar. Hediye paketi yaptılar. Ailelerinden para isterken fazladan para istemişler. Aileleri de inanmamış yani sen yine bir

şeyler mi karıştıracağsın. Çünkü sigara falan da kullanıyorlardı. Öyle olunca harçlıklarını biriktirip ilk defa bir amaç uğruna hakikaten insanı etkileyecek bir amaç uğruna bir girişimde olmaları beni etkiledi. Evet ya bir şeyler oluşabilir bu çocuklarda dedim. Özellikle davranış sorunu yaşadığım öğrencilerimde yani hayattan keyif alma konusunda bir amacı olmayan öğrencilerde hayattan keyif almak, küçük şeylerden mutlu olabilmek konusunda etkisini görüyordum. Özel eğitim uygulama okuluna gittiğimizde oradaki öğrencilerle tanıştılar. Arkadaşlarından bazılarına saldıran bir öğrencimiz vardı oradaki engelli bir öğrencimiz bu öğrencimizin yüzüne bir tane tokat attı. Normal şartlarda kavgaya girişebilen bir çocukken sus pus hiçbir şey yapmadı. Tepki vermedi. Ondan sonra çıktuktan sonra bana tokat attı dedi. Sende başkalarına atıyorsun ne hissettiniz? Dedim, hocam bilerek yapmadı ki onu dedi. Sonra bir daha gelecek miyiz biz buraya dedi. Bir daha gelirken daha farklı şeyler yapalım diğer arkadaşlarımızı da çağıralım dediler. Oradan geldikten sonra o hareketli olan çocuklar durgunlaştılar. [Ö2]

Öğrencilerin olumsuz davranışlar sergiledikleri birçok konu olabiliyor. Katılımcı Ö2 öğrencilerin arkadaşlarına zorbalık yaptığını bunun sonucunda arkadaşlarının ne hissettiğini anlamadıklarından bahsetmektedir. Sorunlu davranış sergileyen öğrencilerin daha sonra olumlu davranışlar sergilemeye başladıklarını dile getirmektedir. Ayrıca bir amaç uğruna hareket etme davranışı sergilemeleri de onlara projenin başka bir getirisi. Zorbalık yapan öğrencinin kendinin de şiddete uğraması zorbalık davranışı sergilediği arkadaşlarının neler yaşadığını hissetmesi adına empati duygusunu geliştirdiğini ifade etmektedir.

Diğer Canlılara Yönelik Yapılan Sosyal Sorumluluk Projeleri

Yapılan görüşmeler neticesinde katılımcının en çok etkilendiği sosyal sorumluluk projesi ifade edilmiştir. Katılımcıyı en çok etkileyen projenin Diğer Canlılara Yönelik Yapılan Sosyal Sorumluluk Projeleri olduğu dile getirilmiştir. Ortaya çıkan kodlara bakıldığında Somut işler yapma, sorumluluk, hayvanlarla yakınlaşma, hayvan sevgisi gibi önemli bazı kodların yer aldığı görülmektedir. Bu konuda ortaya çıkan bazı görüşler aşağıda sunulmuştur:

İki sene önce *Düzce Bi Pati Ver Derneği* ile görüşme yapıldı. İnsanların sokak hayvanlarına yaklaşımıyla ilgili okulda seminer verdirdik. Seminerin sonunda çocuklara hayvan dostu yaka kartı ve kuru mama dağıtıldı. Çocukların somut bir şeyler almaları çok hoşlarına gitti. Kuru mamaları dağıtmalarının amacı eve gittiklerinde sokak hayvanlarını beslemektir. Sokak hayvanlarını beslediklerinde çocuklardan olumlu dönütler aldım. Çocukların hayvanlarla yakınlaşmaları olmuş. Hayvanlardan çekinen korkan öğrencilerim vardı. Onlarda bu projeye hayvanlara yakınlaşmıştılar. Okulda da kedileri beslemek için mama kutuları yaptık. Çocuklar oradaki mamaları kontrol ediyorlardı. Mamalar bittiğinde gelip benden mama alıp kedileri besliyorlardı. Hatta kedilere eziyet eden bir öğrencim vardı. O da bu projeden sonra arkadaşlarından görerek kedilerle yakınlaştı ve kedilere karşı sevgi duymaya başladı. [Ö3]

Çocukların hayvanlarla vakit geçirmeleri oldukça önemlidir. Özellikle dünyada bizden başka canlıların olduklarını bilmeleri adına ve bu dünyayı onlarla birlikte paylaştığımızı unutmamaları adına bu elzemdir. Ülkemizde maalesef son zamanlarda iletişim araçlarından da haberdar olduğumuz üzücü hayvanlara şiddet olaylarından sonra hayvan sevgisi konusunda projeler yapmak değerlidir. Katılımcı Ö3 öğrencileriyle ve bir hayvan derneğiyle yaptığı projede çocukların sorumluluk kazandıklarını, hayvanlarla yakınlaştıklarını ve hayvan sevgisi kazandıklarını ifade etmiştir.

Yoksullara Yönelik Yapılan Sosyal Sorumluluk Projeleri

Yapılan görüşmeler neticesinde katılımcıların en çok etkilendikleri sosyal sorumluluk projeleri ifade edilmiştir. Katılımcıları en çok etkileyen projelerin *Yoksullara Yönelik Yapılan Sosyal Sorumluluk Projeleri* olduğu dile getirilmiştir. Ortaya çıkan kodlara bakıldığında yüksek katılım, olumlu davranış geliştirme, yardımlaşma, özveri, gönüllülük, mutluluk, sorumluluk, birlikte çalışma gibi önemli bazı kodların yer aldığı görülmektedir. Bu konuda ortaya çıkan bazı görüşler aşağıda sunulmuştur:

Bir Ramazan projesi yapmıştık. Gıda yardımı gıda kolileri oluşturmuştu. Ramazan kolileri hazırlamıştık bu projeye öğrenciler çok büyük özveri ile katıldı. Hatta biz bu projeye

başladığımızda hani amacımız öğrenciyi katmaktı ama aileler de buna çok gönüllü oldular. Onlardan da çok. Olumlu tepkiler aldık. Öğrencilerin gözleri içinin güldüğünü gördük. Sorumluluk duygularının daha arttığını, birlikte çalışma heveslerinin olduğunu gördük. [Ö4]

Öğrencilerin yardımlaşma konusunda bilinçlenmeleri oldukça önemlidir. Gıda yardımı projesinde yüksek katılımın sağlandığı, ailelerin de gönüllü olarak işin içine katıldığı ifade edilmektedir. Yoksullara yönelik yapılan yardım projeleri konusunda bir başka katılımcı ise şunları ifade etmektedir:

Daha önce çalıştığım okullardan birinde kıyafet toplama kampanyası yapmıştık. Akademik başarısı çok düşük bir okul olmasına rağmen öğrencilerin çok yüksek katılım sağladığı bir kampanyaydı. O kampanya beni çok etkiledi. Çünkü çocukların davranışlarında çok büyük değişimler yaşadıklarını gördüm. Öğretmenlere ve arkadaşlarına karşı çok kötü davranışlar sergileyen öğrencilerin daha sonra bu projelere katıldıktan sonra olumlu davranışlar geliştirdiklerini gördüm. [Ö6]

3.2. Sosyal Sorumluluk Projelerinin Öğrencilere Faydaları

Tema 2 olan Sosyal Sorumluluk Projelerinin Öğrencilere Faydaları başlığı altında toplam dört kategori ortaya çıkmıştır. Bu kategoriler sırasıyla “Öğrencinin Akademik Gelişimine Faydaları”, “Öğrencinin Davranışlarına Faydaları”, “Öğrencinin Duygusal Gelişimine Faydaları” ve “Öğrencinin Sosyal Gelişimine Faydaları” şeklindedir. Tablo 3’te kategori ve kodlara yer verilmiştir.

Tablo 3. Sosyal Sorumluluk Projelerinin Öğrencilerin Gelişimine Faydaları Temasına Ait Kategori ve Kodlar

Tema	Kategoriler	Kodlar
Sosyal Sorumluluk Projelerinin Öğrencilerin Gelişimine Faydaları	Öğrencinin Akademik Gelişimine Faydaları	Başarma duygusu, özgüven, kişisel gelişim, özdisiplin, görev bilinci, becerilerin gelişimi, motivasyon, girişimcilik, akademik başarı, çözüm odaklı olma
	Öğrencinin Davranışlarına Faydaları	Olumsuz davranışları terk etme, istendik davranış edinme, olumlu bakış açısı geliştirme, sorumluluk kazanma, rol model alma, özveri, karakter değişimi
	Öğrencinin Duygusal Gelişimine Faydaları	Empati kurabilme, merhamet, sevgi, başka canlıları düşünme, vicdan, mutluluk duyma, heyecan, merak, farkındalık, vefa
	Öğrencinin Sosyal Gelişimine Faydaları	İş birliği yapabilme, değerler eğitimi, takım çalışması, akran öğrenmesi, dayanışma, yardımseverlik, toplumsal sorumluluk bilinci, etkileşim, sosyalleşme, iletişim becerileri, kabul görme, aidiyet, uyumlu olma

Öğrencinin Akademik Gelişimine Faydaları

Yapılan görüşmeler neticesinde katılımcıların pek çoğu sosyal sorumluluk projelerinin öğrencilerin akademik gelişimlerine son derece önemli ve olumlu katkılar sunduğunu dile getirmiştir. Okul yaşantısının sadece derslerden ibaret olmadığı aynı zamanda okul dışı çalışmaların da öğrencilerin öz disiplin geliştirmelerinde, kendilerine güveninin artmasında etkisi olduğu, başarma duygusunun yükselttiği dile getirilmiştir. Ortaya çıkan kodlara bakıldığında başarı duygusu, özgüven, kişisel gelişim, öz disiplin, görev bilinci, beceri gelişimi, motivasyon, istendik davranış değişimi, girişimcilik, akademik başarı, çözüm odaklı olma gibi önemli bazı kodlar akademik gelişimin içerisinde yer aldığı görülmektedir. Bu konuda ortaya çıkan bazı görüşler aşağıda sunulmuştur:

Proje sonunda bir şeyler elde edince başarma duyguları artıyor. Bir şeyi başarmanın hazzını yaşıyorlar. Okul hayatı olsun günlük hayattaki işleri olsun bir işe başlamak için daha istekli oluyorlar. [Ö3]

Şimdi gönüllü katılan öğrenciler zaten genel olarak sosyal olarak dışa dönük öğrenciler. Bunlar bu projelere katıldıktan sonra daha başarılı oluyorlar yani sosyal ilişkileri daha da gelişmiş oluyor. Başarı başarıyı doğuruyor başarma duygusunu yaşıyorlar. [Ö4]

Akademik başarıyı ortaya çıkartan en önemli faktörlerden biri olan özgüvenin bu tür çalışmalarla destekleniyor olması öğrencinin akademik gelişimi açısından oldukça kritiktir. Bu tür sosyal sorumluluk çalışmalarının öğrencilerin özgüvenlerini beslemesi akademik başarının da beraberinde artması anlamına gelmektedir. Katılımcı Ö6 ise sosyal sorumluluk projelerine katılan etkili iletişim kurabilen, özgüven sahibi öğrencilerin diğer becerilerini de daha üst basamaklara taşıdığından bahsetmiştir. Yine bu konuda farklı bir katılımcının görüşleri ise aşağıda verilmiştir:

Ben her öğrencinin çok zeki çok başarılı akademik anlamda çok üst düzey yerlerde olması gerektiğini düşünmüyorum. Ancak her öğrencinin en üstün insani değerlerle yetişmesi gerektiğini düşünüyorum. Sosyal sorumluluk projelerinin öğrencinin özgüveninin gelişmesi, kendini bir yere ait hissetmesi ve en önemlisi iyiliğin iyileştirici gücü açısından çok büyük fayda sağladığını düşünüyorum. [Ö6]

Katılımcı Ö6 öğrencilerin yalnızca akademik anlamda başarılı olmalarının çok önemli olmadığı öğrencilerin ancak onların en üstün insani değerlere sahip olmaları gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca iyilik yapmanın iyileştirici gücü olduğuna da değinmiştir. Sosyal sorumluluk projelerinin özgüven, aidiyet ve iyilik gibi insani değerleri kazanmak için fayda sağladığı ifade edilmiştir.

Hatta bir ara şey okumuştum. Amerika'da yapılan bir araştırmada hapisanede ciddi anlamda çok, hani müebbet hapis cezası alan kişilerin oluşturduğu iki grup üzerinde bir deney yapılmış. Mahkumları iki ayrı gruba ayırmışlar. Azılı katillerin olduğu mahkumlardan oluşan bir gruba hayvan sorumluluğu vermişler ve hayvan sorumluluğu verilen grubun cezaevinden çıktıktan sonra daha ılımlı, daha sakin, daha kavgaya karışmayan bireyler olduklarını gözlemlemişler. Herhangi bir sorumluluk verilmeyen mahkumlarda ise aynı şekilde ıslah olma konusunda iflah olma konusunda herhangi bir gelişim gösteremedikleri yönünde bir çalışma vardı. Böyle bir şey okumuştum. Sorumluluk alan öğrenciler ileriki yaşamlarında da sorumluluk sahibi olurlar. Başboş olan daha benmerkezci olanlar ise yine bu davranışlarına devam ederler diye düşünüyorum. Bir hayvanın sorumluluğunu vermek bile o çocuğu geliştiriyor. [Ö2]

Katılımcı öğretmen Ö2 öğrencilere sorumluluk vermenin onların kişisel gelişimlerine olumlu etkilerinin olacağını bir konuda sorumluluk duygusu gelişen öğrencilerin bu duyguyu diğer davranışlarında da devam ettirdiğinden bahsetmiştir. Hayvanların sorumluluğunu üstlenmenin çocukları geliştirdiğine dikkat çekmiştir.

Okulda sadece öğretim vermiyoruz. Öğretimin yanında en önemli görevlerimizden biri onlara eğitim vermek, hayata onların atılmalarını sağlamak. Ayaklarının yere sağlam basmasını sağlamak sadece başarı değil. [Ö5]

İlkokulda olduğumuz için öğrenciler daha çok yapılan çalışmalara ailelerinden gelen yardımları okula ulaştırma görevinde bulundular. Sosyal yönlerine olan katkı olarak verilen görevi yerine getirdiler diyebilirim. [Ö1]

Katılımcılardan Ö5 ve Ö1 öğrencilerin bu tür projelere katılırken görev bilinci kazandıklarından bahsetmişlerdir. Öğrencilerin görev bilinci kazanmaları onları akademik anlamda da verilen görev ve sorumlulukları yerine getirme noktasında olumlu etkileyecektir. Aile ortamında hatta ilerleyen yıllarda iş hayatın görev bilinciyle hareket ederek sorumluluk sahibi bireyler olmalarını sağlayabilir.

Bu tarz projelerde yer alan öğrenciler zaten buradaki sosyal becerilerini başka şeylere de aktarabiliyorlar. Bahsettiğim gibi mesela bir sosyal sorumluluk projesinde görev almıştır. Öğrenci arkadaşları ile birlikte çalışmıştır. Birlikte çalışma alışkanlığı kazanmıştır. Bunu akademik seviyeye taşıyabiliyor. [Ö4]

Projelere katılan iletişimi kuvvetli, özgüvenli öğrenciler becerilerini birkaç üst basamağa taşıyor. [Ö5]

Sosyal sorumluluk çalışmalarının öğrencilerin beceri gelişimlerine önemli katkıların olduğunu katılımcı görüşlerinden anlamaktayız. Birçok alanda öğrencilerin becerilerinin geliştiklerine değinilmiştir. Katılımcı Ö4

öğrencilerin kazandıkları sosyal becerileri başka alanlara da aktarabildiklerini ifade etmiştir. Beceri transferinden bahsetmiştir. Ö5 ise öğrencilerin becerilerini daha da geliştirerek bir üst basamağa çıkardıklarından bahsetmiştir. Ö1 sosyal sorumluluk çalışmalarının öğrencileri farklı bakış açıları geliştirmeye yönlendirdiğini ve onlara takım çalışması becerileri kazandırdığını dile getirmiştir.

Bir şeyi başarmanın hazzını yaşıyorlar. Okul hayatı olsun günlük hayattaki işleri olsun bir işe başlamak için daha istekli oluyorlar. [Ö3]

Sosyal sorumluluk sahibi bir öğretmen, bir proje yapmak istediği zaman öğrenciler onun boş olmadığını sonunda bir şeyler ortaya çıkacağını bildikleri için daha büyük bir hevesle katılabiliyorlar. [Ö2]

Öğrencinin Davranışlarına Faydaları

Yapılan görüşmeler neticesinde katılımcıların pek çoğu sosyal sorumluluk projelerinin öğrencilerin davranış gelişimlerine son derece önemli ve olumlu katkılar sunduğunu dile getirmiştir. Okul yaşantısının sadece akademik açıdan öğrenciyi donanımlı hale getirmekten ibaret olmadığı aynı zamanda okul dışı çalışmaların da öğrencilerin istedik davranış geliştirme, olumlu bakış açısı geliştirme, sorumluluk kazanma, özveri geliştirmeye etkisi olduğu dile getirilmiştir. Ortaya çıkan kodlara bakıldığında olumsuz davranışları terk etme, istedik davranış edinme, olumlu bakış açısı geliştirme, sorumluluk kazanma, rol model alma, özveri, karakter değişimi gibi önemli bazı kodlar davranış gelişimin içerisinde yer aldığı görülmektedir. Bu konuda ortaya çıkan bazı görüşler aşağıda sunulmuştur:

Yukarıda bahsettiğim kıyafet toplama kampanyasını yaparken gerçekten yani olumsuz davranışların çok yoğun bir şekilde sergilendiği bir okulda çalışıyordum. Yani akademik başarısının çok düşük olması bir yana olumsuz davranışlar sergilemek konusunda çok yüksek profile sahip bir okuldu. Yani her gün kapının önüne polis geldiği, hatta polis kapının önünde nöbet tuttuğu bir okuldu bu okul. Özellikle olumsuz davranış gösteren öğrencileri bir projeye yönlendirdik. Proje kıyafet yardım projesiydi. Bu öğrencilerden biri de H... isimli öğrenciydi. H... kendini mafya zanneden, hocalarına saygısızlık yapan, arkadaşlarına zorbalık uygulayan, yere tüküren, küfür eden kavgaya sürekli kavgaya karışan bir çocuk olmasına rağmen bu kampanyadan önce yardım alarak başladı. Ama daha sonra H... işte şey yapmaya başladı işte gördüğü yerde selam vermeye başladı. Hâl hatır sormaya başladı. H... için inanılmaz büyük bir gelişme daha sonra tanıdığım yardıma ihtiyacı olan başka kişileri söyledi bize hocam bunların da ihtiyacı var, onlarla da paylaşabilir miyiz o sınıftaki kıyafetleri dedi. Tabi paylaşabiliriz dedik. Tanıdıklarını da getirdi işte dediğim gibi yardıma ihtiyacı olan tanıdıklarını. Sonra bu sefer H. adlı öğrencim fikir üretmeye başladı. Hocam dedi. Birde acaba şöyle bir şey mi yapsak? Yani ilk projede hiç konunun içinde değilken ikinci projede öyle sahiplendi ki hocam şöyle bir fikrim var. Şunu yapsak diyor, kıyafetleri sınıfa doldurduk. Kıyafetler üst üste duruyor. Sınıfta çok fazla sıra yoktu. Yere düşenler olmuş falan hocam o sınıfa şöyle bir düzen mi kursak acaba falan diye. Mesela H... bize çözümlerle, fikirlerle falan gelmeye başlamıştı ve yani. H... ondan sonra bir şey yaptı, bir sakinleşti. Yani bütün dünyanın kendine düşman olmadığını fark etti belki. Hocalarına mesela eskisi gibi saygısızlık yapmamaya başladı. Yani en azından hocası ders anlatırken yüksek sesle türkü söylemekten vazgeçmişti ve hocalarına selam vermeye başladı. Arkadaşlarına zorbalık uygulamayı azaltmaktan bahsetmiyorum bıraktı. Yani H.. benim için bir zaferdir. [Ö6]

Öğrencilerin olumsuz davranışlar sergilemeleri onları birçok açıdan kötü etkilemektedir. Çevrelerinde öğretmenleri, arkadaşları tarafından etiketlenmekte dışlanmaktadır. Arkadaşları sürekli etiketlenmiş çocukları şikâyet ediyorlar. Bu durumda olumsuz durum geliştiren çocuk bu kötü durumdan kurtulmak için yalan söyleyebilir. Çocuk etiketlendiği için arkadaşları her kötü durumda onu suçluyorlar. Bu tür öğrenciler okulda istenmeyen arkadaş istenmeyen öğrenci olabiliyor. Bu öğrencilerin sorumluluk alabilecekleri çeşitli projelere yönlendirilmeleri onları olumsuz davranış sergilemekten uzaklaştırabiliyor. Ayrıca iyi işler yapmaları çevre tarafından görüldüğünde bu tür çocuklara karşı çevrenin bakış açısı da değişebilir. Katılımcı Ö6 bir

öğrencisinin aşırı olumsuz davranışlar sergilediğini belirtmiştir. Kıyafet toplama ve yardım etme sosyal sorumluluk projesinde önce bu öğrenciye yardım ederek onun gönlünü kazanmış. Sonra ise bu öğrencimiz kendisi de bu projede yer almak istemiştir. Daha sonra sorumluluk bilinciyle ve istekle hareket etmiştir. Ayrıca etkili iletişim kurabilme, akran zorbalığı, küfür etme vb. kötü davranışları bırakmıştır. İlkokul, ortaokul, lise fark etmesizin olumsuz davranışlar yapan öğrencilerin çevrelerinde bıraktıkları izlenimler benzer olmaktadır. Ö6'nın belirttiği durum bir lisede Ö1'in belirttiği durum ise bir ilkokulda yaşanmıştır. Ancak ikisinde de ortak olan şey olumsuz davranış geliştiren öğrenciler bu davranışları değiştirdiklerinde çevresiyle arasındaki bağı kuvvetlendiriyor. Çevresiyle daha iyi ilişkiler geliştiriyor. Bu da öğrencinin tüm hayatına olumlu etki edebilir.

Birlik olup bir şeyler başarabilmenin bir gruba dahil olabilmeyenin birilerinin yardımına koşabilmenin birilerinin yüzünde gülümseme olmanın mutluluğunu yaşıyorlar. Kesinlikle iyisiyle kötüsüyle bütün öğrencilerde olumlu etki bırakıyor. Kesinlikle daha çok kişiye ulaşabilmek adına böyle projelerin çoğalmasını arzu ederim. [Ö5]

Arkadaşlarının eski kıyafetleriyle dalga geçen bir öğrencim vardı. Bu öğrencimle yaptığımız kıyafet yardımı projesi sonunda kıyafet verdiğimiz durumu olmayan arkadaşlarının mutluluğunu görünce bir daha dalga geçme davranışını sergilemedi. Olumlu olarak davranışı değiştirdi. [Ö3]

Öğrenciler sosyal sorumluluk projeleri yaparken veya sonrasında olumlu tutumlar geliştiriyor ve olumlu davranışlar yapmaya başlıyorlar. Grup çalışması yaparak insanlara faydalı olabilmeyenin öğrencilerin yüzlerinde tebessümüne sebep olduğu bu tebessümlerin artarak da sürekli olumlu bir atmosfer oluşturduğu ifade edilmiştir. Öğretmenlerin sosyal sorumluluk çalışması yaparken öncü olması da çocukların bu projelere karşı olumlu bakış açısı geliştirmesine katkı sağlamaktadır.

Öğrencinin Duygusal Gelişimine Faydaları

Yapılan görüşmeler neticesinde katılımcıların pek çoğu sosyal sorumluluk projelerinin öğrencilerin duygusal gelişimlerine son derece önemli ve olumlu katkılar sunduğunu dile getirmiştir. İnsani özelliklerin zaman geçtikçe azaldığı bu çağda vicdan, merhamet, empati duygusu, sevgi, mutluluk gibi kavramlar oldukça önem kazanmaktadır. Ortaya çıkan kodlara bakıldığında empati kurabilme, merhamet, sevgi, başka canlıları düşünme, vicdan, mutluluk duyma, heyecan, merak, farkındalık, vefa gibi önemli bazı kodlar duygusal gelişimin içerisinde yer aldığı görülmektedir. Bu konuda ortaya çıkan bazı görüşler aşağıda sunulmuştur:

Yaptığımız çalışma konularında yardım konusunda empati duygularında bilinçlendiler. Elâzığ depreminde okulları yıkılan okuyacak kitapları olmayan zor durumda kalan öğrencileri düşünerek onlara kitap yardımı yaptık. Yolladığımız yardımların içine de duygularımızı anlatan mektuplar yazıp koymuştuk. Daha sonra yardım yolladığımız okuldaki öğrenciler de bize cevap yazmıştı. Öğrenciler ve ben bu cevapları okurken çok duygulandık. Böyle bir çalışma yaptığımız için çok mutlu olduk. [Ö1]

Empati kurma becerisi olan insanlar çevrelerindeki insanların ne düşündüğünü ne hissettiğini anlamaya çalışırlar. Bu durumda insanları birbirlerine yaklaştırır ve insanlar arası iletişimi kuvvetlendirir. İnsanlar tarafından anlaşılma, değer görmek bizi rahatlatır. Zor durumdaki insanlara karşı yapılan empati onların çektiği sıkıntıları hissetmemize ve bir şeyler yapmak için harekete geçmemize sebep olur. Ö1 kodlu katılımcı sınıfıyla depremde zarar gören okulları yıkılan bir sınıfa yaptıkları yardım sırasında öğrencilerde empati duygularının geliştiğini ifade etmiştir. Ö3 kodlu katılımcı ise Afrika kıtasında açlık çeken insanlara yardım ettikleri projede çocukların empati kurduklarını ifade etmiştir. Bu yardım sırasında orada açlık çekenlerinin hallerini düşünerek empati kurma becerilerinin güçlendiğini dile getirmiştir.

Şu anki çağa baktığımızda insanların işte günlük telaşı, ekonomik sıkıntılar, iş yoğunluğu çocuklara da çok fazla sirayet ediyor. Arkadaşı mesela düşmüş oluyor. Onu kaldırma girişiminde bile bulunmuyor. En basitinden basit bir futbol maçında çarpmış, onu kaldırma girişiminde bile bazen bulunamayabiliyor. Daha bencil, daha acımasız davranabiliyorlar. Bence

bu tarz çalışmalarla onların o merhamet duygularını açığa çıkartabiliriz, daha fazla ön plana çıkartabiliriz diye düşünüyorum. [Ö2]

İnsanları diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerden biri de merhamet duygusudur. Sevgi ve merhamet duygusu olmayan insanlar akla gelmeyecek acımasızlıklar yapabilirler. Çocuklar henüz daha çok küçükken iyi bir yetişkin oluncaya kadar onlara insan olmayı öğretebilmek için bu tür duyguları onlara kazandırmaya çalışmak tüm ailelerin ve eğitimcilerin olmazsa olmaz görevlerindedir. Sevgi ve merhamet duygusu temel insani duygulardır. Her medeniyette insanların kazanması gereken duygular olarak karşımıza çıkar. Bu konuda sosyal sorumluluk çalışmalarının bu temel duyguları çocuklara kazandırma konusunda da faydalı olduğu öğretmen görüşlerinde ifade edilmiştir. Çocukların sevgi evinde kalan minikleri ziyaret ettiklerinde onlara karşı merhametli olmaları, hayvanlara yönelik yürütülen projelerde hayvanlara karşı merhametli olmaları çalışmalarda öğretmenlerin gözlemlediği durumlardır. Katılımcı Ö3 ise sosyal sorumluluk çalışmalarının vatan sevgisi, doğa sevgisi, hayvanlara merhamet gibi duygularını geliştirdiğini dile getirmiştir.

Sokak hayvanları için bir mama projemiz olmuştur. Orada mesela sınıfta böyle yaramaz öğrenciler vardı. Hani arkadaşlarıyla arası çok iyi olmayan öğrenciler vardı. Bu tarz projelere gönüllü olduktan sonra bu tarz öğrencilerin arkadaşlarına karşı davranışlarının da değiştiğini görüyoruz. Yani insan sevgisi de geliştiriyor. [Ö4]

Katılımcıların görüşlerine bakıldığında sosyal sorumluluk projelerinin öğrencilerin sevgi duygularının gelişmesine katkı sağladığı görülmektedir. Öğrencilerin bir projede hayvan sevgisi kazanmalarını daha sonra sevgi duygusunu insanlara da aktarabildiği ifade edilmiştir. Bu tür çalışmaların öğrencilerde vatan ve millet sevgisini kazandırmaya fayda sağladığı dile getirilmiştir. Ayrıca bu çalışmaların konusu neyse daha çok çocukların o duygularını geliştirdiğinden bahsedilmiştir. Örneğin vatan sevgisiyle ilgili bir çalışma yaptıysak çocukların vatan sevgisi artmaktadır. Ya da yardım kampanyası yaptıysak öğrencilerin empati duygusu gelişmektedir.

Öğrencinin Sosyal Gelişimine Faydaları

Yapılan görüşmeler neticesinde katılımcıların çoğu sosyal sorumluluk projelerinin öğrencilerin sosyal gelişimlerine son derece önemli ve olumlu katkılar sunduğunu dile getirmiştir. Okul yaşantısının sadece derslerden ibaret olmadığı aynı zamanda okul dışı çalışmaların da öğrencilerin iş birliği yapabilmelerinde, akran öğrenmesinde etkisi olduğu, sosyalleşmeyi yükselttiği dile getirilmiştir. Ortaya çıkan kodlara bakıldığında İş birliği yapabilmek, değerler eğitimi, takım çalışması, akran öğrenmesi, dayanışma, yardımseverlik, toplumsal sorumluluk bilinci, etkileşim, sosyalleşme, iletişim becerileri, kabul görme, aidiyet, uyumlu olma gibi önemli bazı kodlar sosyal gelişimin içerisinde yer aldığı görülmektedir. Bu konuda ortaya çıkan bazı görüşler aşağıda sunulmuştur:

Bahsettiğim gibi mesela öğrenci bir sosyal sorumluluk projesinde görev almıştır. Öğrenci arkadaşları ile birlikte çalışmıştır. Birlikte çalışma alışkanlığı kazanmıştır. Bunu akademik seviyede taşıyabiliyor. Daha sonra arkadaşlarıyla birlikte ders çalışabiliyor. İş birliği yapabiliyor bunu da gözlemledik. [Ö4]

Kesinlikle olumsuz ya da gönüllü olmayan öğrenciler öncelikle birlik olmayı öğreniyor. Birlik olup bir şeyler başara bilmenin bir gruba dahil olabilmenin birilerinin yardımına koşabilmenin birilerinin yüzünde gülümseme olmanın mutluluğunu yaşıyorlar. [Ö5]

Okullar öğrencilerin sosyalleşmesine en büyük katkıyı veren yapılardır. Çocuk toplumsal hayatta nasıl davranacağını, nasıl insanlarla bir arada yaşadığını, insanlarla nasıl iletişim kuracağını büyük ölçüde bu yapıdan öğrenmektedir. İş birliği becerisini kazanabileceği yerlerden biri de yine okuldur. Çünkü iş birliği yapacak onlarca yüzlerce öğrenci vardır. Sosyal sorumluluk projeleri yapılırken daha çok sınıfın ya da okulun tamamının katıldığı projeler yapıldığı için bu ortamlar inanılmaz sosyal ortamlardır. Bu ortamlarda çocukların iş birliği becerilerinin gelişmesi kaçınılmazdır. Bu konuda katılımcı görüşlerine baktığımızda öğrencilerin projelerde birlikte çalışma becerilerinin geliştiği iş birliği yaptıkları belirtilmiştir. Projelere olumsuz bakan veya gönüllü

olarak katılmayan öğrencilerin bile belli bir zaman geçtikten sonra birlikte çalışmayı öğrendikleri ifade edilmiştir.

Okullarda değerler eğitimi konusu var, işleniyor ama bunun bence her kademede hani ilkokulda, anaokulunda, ortaokulda, lisede, her kademede aktif bir şekilde uygulanması daha etkili ve daha denetlenir bir şekilde uygulanması gerektiğini düşünüyorum. Öğrencilerin tekrar değerlerine dönebilmesi adına bu tarz çalışmaların önemli olduğunu düşünüyorum. Değerlerin hissedebilmesi adına bu tarz çalışmaların önemli olduğu kanaatindeyim. [Ö2]

Bu konudaki öğretmen görüşlerinden de anlaşıldığı üzere sosyal sorumluluk çalışmalarının öğrencilerin değerleri kazanmasında etkili olduğu görülmektedir. Katılımcı Ö2 kodlu öğretmen değerler eğitiminin okullarda daha aktif bir şekilde verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca sosyal sorumluluk projelerinin öğrencilerin değerlerine tekrar dönebilmeleri, değerleri hissedebilmeleri için önemini olduğunu belirtmiştir. Katılımcı ifadelerinden anlaşıldığı üzere sosyal sorumluluk projelerinde yardımlaşma konusunda öğrencilerdeki bilinci geliştirdiği ifade edilmiştir. Yardım etmenin aslında sadece yardım edilenleri değil insanın bizzat kendisini de mutlu ettiği dile getirilmiştir.

3.3. Sosyal Sorumluluk Projelerinin Topluma Faydaları

Tema 3 olan Sosyal Sorumluluk Projelerinin Topluma Faydaları başlığı altında toplam üç kategori ortaya çıkmıştır. Bu kategoriler sırasıyla “Toplumun Aksaklıklarının Giderilmesine Yönelik Faydaları”, “Toplumdaki Bireylerin Donanımlarının Geliştirilmesine Yönelik Faydaları” ve “Toplumun Değerlerine Faydaları” şeklindedir. Tablo 4’te kategori ve kodlar verilmiştir. Tablo 4’te kategori ve kodlara yer verilmiştir.

Tablo 4. Sosyal Sorumluluk Projelerinin Topluma Faydaları Temasına Ait Kategori ve Kodlar

Tema	Kategoriler	Kodlar
Sosyal Sorumluluk Projelerinin Topluma Faydaları	Toplumun Aksaklıklarının Giderilmesine Yönelik Faydaları	Yardımlaşma, dayanışma, paylaşma
	Toplumdaki Bireylerin Donanımlarının Geliştirilmesine Yönelik Faydaları	Farkındalık ve duyarlılık, çalışmalara katılmaya istekli olma, birlikte çalışma, organize olma, sorumluluk, gönüllülük, sorunlara çözüm üretme, istendik davranışlar geliştirme, iyi insan olma
	Toplumun Değerlerine Faydaları	Toplum devamı, değerler, merhamet, yaşanabilir bir toplum, toplumsal fayda

Toplumun Aksaklıklarının Giderilmesine Yönelik Faydaları

Yapılan görüşmeler neticesinde katılımcıların pek çoğu sosyal sorumluluk projelerinin toplumdaki aksaklıkların giderilmesinde son derece önemli ve olumlu katkılar sunduğunu dile getirmiştir. Sosyal sorumluluk projelerinin öğrencilerin sadece okuldaki davranışlarına değil okul hayatından sonra da topluma birçok açıdan faydası olacağı ifade edilmektedir. Ortaya çıkan kodlara bakıldığında yardımlaşma, dayanışma, paylaşma gibi önemli bazı kodların yer aldığı görülmektedir. Bu konuda ortaya çıkan bazı görüşler aşağıda sunulmuştur:

Çevrelerinde bundan sonra okul hayatından sonra da herhangi bir konuda yardıma ihtiyacı olan bir insan gördüğü zaman ya da hayvan duyarlı olabiliyor. [Ö4]

Sosyal sorumluluk projelerine katılan öğrenciler bütün sorunların değil ama birçok sorunun yardımlaşarak çözülebileceğinin farkına varıyor. Gözleri, elleri ve kalpleri daha açık olan bu gençler toplum içinde duyarlı bireyler olup hayatlarının diğer dönemlerinde de ellerinden geldiği kadar ihtiyacı olana yardım etmeye devam ediyor. [Ö6]

Toplumda görülen aksaklıkların çözüme kavuşturulması için toplumsal yardımlaşmanın büyük katkısı vardır. Muhtaç insanlara yardım etmeyi öğrencilik hayatından itibaren öğrenen öğrenciler ileride yetişkin bireyler haline

geldiklerinde de toplumdaki insanlara yardım etmeye çalışabilirler. Katılımcıların büyük çoğunluğu sosyal sorumluluk projelerinin toplumdaki aksaklıkları gidermek için gerekli olduğunu ifade etmektedirler. Ayrıca bireylerin içinde yaşadığı toplumda yardımlaşma konusunda ellerinden geleni yapacaklarını ifade etmektedirler.

Toplumdaki Bireylerin Donanımlarının Geliştirilmesine Yönelik Faydaları

Yapılan görüşmeler neticesinde katılımcıların pek çoğu sosyal sorumluluk projelerinin toplumdaki bireylerin donanımlarının geliştirilmesine yönelik son derece önemli ve olumlu katkılar sunduğunu dile getirmiştir. Sosyal sorumluluk projelerinin öğrencilerin sadece okuldaki davranışlarına değil okul hayatından sonra da toplumdaki bireylere birçok açıdan faydası olacağı ifade edilmektedir. Ortaya çıkan kodlara bakıldığında farkındalık ve duyarlılık, gönüllülük, birlikte çalışma, organize olma, sorumluluk, sorunlara çözüm üretme, istedik davranışlar geliştirme, iyi insan olma gibi önemli bazı kodların yer aldığı görülmektedir. Bu konuda ortaya çıkan bazı görüşler aşağıda sunulmuştur:

Çevresine karşı daha farkında ve daha duyarlı olan bu öğrenciler toplumdaki sorunların gözlerimizi kapattığımızda ortadan kalkmadığını, kulaklarımızı kapattığımızda dünyadan silinmediğini, arkamızı döndüğümüzde yaraların sarılmadığını, aldırış etmediğimizde daha çok kanadığını fark ediyor. [Ö6]

Toplumun kalitesi o toplumdaki insan kalitesiyle doğrudan ilişkilidir. Bir toplumun kaliteli toplum olabilmesi için o toplumun yalnızca ekonomik açıdan zengin olması yeterli olmaz. Toplumdaki bireylerin akademik, sosyal, sanatsal vb. alanlarda da kendilerini geliştirmesi gerekmektedir. Sosyal sorumluluk projelerinin toplumdaki insanların bu konularda daha duyarlı ve farkında olmalarını sağladığı dile getirilmektedir.

Bu tür çalışmalara büyüdüklerinde de gönüllü olarak katılmak isterler. [Ö1]

İleriki hayatlarında da bu tür çalışmalara zorla değil de gönüllü olarak katılırlar. Toplumda meydana gelen sorunlara çözüm üretmeye çalışırlar. [Ö3]

Katılımcı Ö1 ve Ö3 sosyal sorumluluk çalışmalarına katılan öğrencilerin yetişkin olduklarında da bu tür projelere katılabileceklerini ifade etmektedirler. Bu tür projelere gönüllü olarak katılarak sorunlara çözüm üretmeye çalışacaklarını dile getirmektedirler.

Yani hiçbir zorlama olmadan kendi başlarına bazı sorumlulukları yapabiliyor veya çevresindeki insanları organize edebiliyorlar. Yani çevresinde iyi insan profili çizebiliyorlar. [Ö4]

Birlikte çalışabilmek organize olmak toplumlar için olmazsa olmazdır. Yalnızca bireysel başarıyla bir toplum gelişemez kolektif hareket etmek gerekmektedir. Bu doğrultuda katılımcı Ö1 ve Ö3 sosyal sorumluluk çalışmalarının öğrencilerin birlikte hareket etmelerine organize olmalarına yardımcı olduğunu ifade etmektedirler.

Toplumun Değerlerine Faydaları

Yapılan görüşmeler neticesinde katılımcıların pek çoğu sosyal sorumluluk projelerinin toplumdaki değerlerini koruma ve onları aktarmaya yönelik son derece önemli ve olumlu katkılar sunduğunu dile getirmiştir. Sosyal sorumluluk projelerinin toplumun değerlerini nesilden nesle aktarmada olumlu katkı sunacağı ifade edilmektedir. Ortaya çıkan kodlara bakıldığında toplum devamı, değerler, merhamet, yaşanabilir bir toplum, toplumsal fayda gibi önemli bazı kodların yer aldığı görülmektedir. Bu konuda ortaya çıkan bazı görüşler aşağıda sunulmuştur:

Toplumun sağlıklı bir şekilde devam etmesini sağlar. Öğrencilerin büyüdüklerinde de toplumda gördükleri aksaklıkları gidermek için ellerini taşın altına koymalarını sağlar. [Ö1]

Sosyal sorumluluk projeleri öğrencilere çeşitli katkılar sunmaktadır. Bu katkılardan bazıları doğrudan toplumu ilgilendirmektedir. Özellikle toplumu ilgilendiren yönlerinden toplumun olumlu özelliklerinin çoğalarak

devamlılığının sağlanması oldukça önemlidir. Katılımcı Ö1 sosyal sorumluluk projelerinin toplumun devamını sağladığını, öğrencilerin toplumdaki aksaklıkları gidermek için çalışabileceklerini ifade etmektedir.

Toplumda var olan değerlerin yeni nesillere aktarılmasını kolaylaştırır. [Ö1]

Sosyal sorumluluk çalışmaları ayrıca öğrencilerin sevgi, saygı, sorumluluk, sabır gibi toplumsal değerleri kazanmalarını sağlar. Okuldan sonra da bu değerlere sahip olacaklarını düşünüyorum. [Ö2]

Değerler eğitimi çocukların gelişimi için oldukça kritiktir. Çocukların ahlak gelişimi içinde bu değerlerin onlara kazandırılması daha kolaydır. Sosyal sorumluluk çalışmalarında da bazı değerler ön plana çıkmaktadır. İnsan, hayvan ve doğa sevgisi, saygı, sabır vb. gibi değerlerin bu çalışmaların sonucunda çocuklara kazandırılabilceği ifade edilmektedir.

4.TARTIŞMA ve SONUÇ

Araştırmada ilk tema olarak “Öğretmenleri En Çok Etkileyen Sosyal Sorumluluk Projeleri” belirlenmiştir. Bu temada öğretmenleri en çok etkileyen sosyal sorumluluk projelerine baktığımızda askerlere ve şehit ailelerine yönelik yapılan sosyal sorumluluk projeleri, engellilere yönelik yapılan sosyal sorumluluk projeleri, diğer canlılara yönelik yapılan sosyal sorumluluk projeleri ve yoksullara yönelik yapılan sosyal sorumluluk projeleri öğretmenleri etkilemektedir. Bu temadan çıkan kodlara baktığımızda vatan sevgisi, destek olma, yardımlaşma, empati, hayvan sevgisi, gönüllülük, birlikte çalışma konularında öğretmenlerin görüş bildirdiği görülmektedir. Sezgin ve Tınmaz’ın (2017) öğretmen ve okul müdürleriyle yaptıkları bir çalışma sonucunda katılımcıların sosyal sorumluluk kavramıyla ilgili duyarlılık, insana değer verme, yardımseverlik, vicdan, dürüstlük, hayvanları koruma gibi benzer kavramlara değindikleri görülmüştür. İkinci tema olarak “Sosyal Sorumluluk Projelerinin Öğrencilere Faydaları” belirlenmiştir. Yapılan araştırmada sosyal sorumluluk projelerinin öğrencilerin akademik gelişimlerine, davranışlarına, duygusal gelişimlerine ve sosyal gelişimlerine faydalar sağladığı ortaya çıkmıştır. Bulgulara baktığımızda sosyal sorumluluk projelerinin en fazla öğrencilerin sosyal gelişimlerine faydalı olduğunu görmekteyiz. Bu temada ortaya çıkan bulgulara baktığımızda sosyal sorumluluk projelerinin öğrencilerin başarıma duygusunu arttırdığına, özgüven kazandırdığına, akademik başarılarını arttırdığına, sorumluluk bilinci kazandırdığına, empati ve iş birliği becerilerini geliştirdiklerine, farkındalık geliştirdiklerine, mutlu olmalarına, yardımsever olmalarına, iletişim becerilerine, sosyalleşmelerine, olumlu davranışlar geliştirmelerine yönelik faydalarının olduğu belirtilmektedir.

Arayıcı’nın (2019) çalışmasında okul yöneticilerinin sosyal sorumluluğu yardımlaşma, fayda, sorumluluk, birlik ve beraberlik, farkındalık, paylaşma, duyarlılık, empati, iş birliği gibi ifadelerle açıkladıkları görülmektedir. Sosyal sorumluluk projelerinin faydalarına baktığımızda öğrencilerin özellikle de içine kapanık olan öğrencilerin bu projelere dahil edildikten sonra daha dışa dönük olmalarını sağladığı ifade edilmiştir. Öğrencilerin iletişim becerilerinin arttığı ve bu projeler sayesinde sosyalleştikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Kendilerini ifade etme becerilerinin arttığı görülmektedir. Bu konuda Arayıcı (2019) öğrencilerin sosyal gelişimi için ders dışı etkinliklerden faydalanmak gerektiğine ve teknolojik bağımlılık kültürünün iyi yönetilmesi için sosyal sorumluluk projelerine okul yöneticilerinin ihtiyaç duyduğu bulgusuna ulaşmıştır. Benzer şekilde Büyüközdemir (2008) sosyal gelişimi ölçmeye yönelik yaptığı çalışmada kendini rahat ifade edebilme kazanımına yönelik bulgulara ulaşmıştır. Ayrıca sosyal sorumluluk projelerine katılan bazı öğrencilerin iletişimi nasıl başlatacaklarını bilmedikleri, önce kalıp cümleler kurarak projeyi gerçekleştirdikleri ancak daha sonra iletişim becerilerini geliştirerek iletişimi başlatma ve sürdürme becerileri kazandıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Akkök’ün (1996) yaptığı çalışmada da benzer olarak ilişkiyi başlatma ve sürdürme becerilerine sahip oldukları bulgusuna ulaşılmıştır. Sosyal sorumluluk projelerinin öğrencilere birçok faydası bulunmaktadır. Arayıcı (2019) çalışmasında sosyal sorumluluk projelerinin faydaları olarak öğrencilerin sorumluluk sahibi olmada, ödevlerini düzenli gerçekleştirme alışkanlığı edinmede, başkalarına yardımcı olma hissini güçlendirmede ve başkalarıyla paylaşımında bulunma bilinçlerinin geliştirilmesinde faydası olacağı bulgusuna ulaşmıştır.

Üçüncü tema olarak “Sosyal Sorumluluk Projelerinin Topluma Faydaları” belirlenmiştir. Bulgulara bakıldığında sosyal sorumluluk projelerinin toplumun devamını sağlama, farkındalık, gönüllülük, yardımlaşma, iyi insan olma, merhamet, toplumsal fayda, toplumsal değerler, sorun çözme, organize olma, birlikte çalışma konularında topluma faydaları olduğu görülmektedir. Özellikle kaliteli, huzurlu ve aksaklıkların en az olduğu bir toplum olabilmek için sosyal sorumluluk projelerinin önemli olduğu katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Benzer

olarak Şimşek vd. (2003) sosyal sorumluluğun toplumsal sorunların tartışılıp çözümlenmesine, çalışanlar arasındaki iletişim, güven, dayanışma ve takım ruhunun güçlenmesine, organizasyonel performansın ve genel motivasyonun yükselmesine, sorun çözme yeteneklerinin gelişmesine faydaları olduğunu ifade etmektedir.

Sezgin ve Tınmaz'ın (2017) araştırmasında da okulun toplumsal ya da sosyal işlevlerinin toplumsallaştırma, kültür aktarımı, etik değerler kazandırma, çevre bilinci oluşturma ve toplumsal değişimlere hazırlama şeklinde olduğu ifade edilmektedir. Sosyal sorumluluk çalışmalarına öğrencilerin gönüllü olarak katılmaları onların büyüdüklerinde de toplum içerisinde olan aksaklıkları gönüllü olarak düzeltmeye yönelmeleri açısından topluma fayda sağlar. Shaari vd. (2018), sosyal sorumluluk projeleri ve çalışmalarının insanların iyi birer yurttaş olmalarında ve toplumla bağlarının güçlenmesinde önemli bir fayda sağladığını dile getirmektedir. Sosyal sorumluluk çalışmalarında gönüllü katılımın önemli bir faktör olduğu (Eraslan, 2011) ifade edilmekle birlikte, okulların içerisinde bu tür çalışmalara katılımı teşvik edici bir kültürün meydana getirilmesi de önemlidir (Sezgin ve Tınmaz, 2017). Öğrencilerin hoşgörü kazanma, iş birliği kültürü edinme, gönüllü sosyal çalışmaların parçası olma, devam ettiği okula yüksek bağlılık içerisinde olma gibi olumlu değerleri edinebilmeleri sosyal sorumluluk gerektiren etkinliklere gönüllü ve istekli katılmaları ile söz konusu olmaktadır (Çankaya, 2010).

Sosyal sorumluluk projelerinin öğrencilerin gelişimlerine çok büyük katkıların olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle öğrencilerin sosyal gelişimlerine, duygusal gelişimlerine, akademik gelişimlerine pozitif yönde etki ettiği görülmektedir. Öğrencilerin sorumluluk duygularının gelişmesinde bu tür projelerin etkili olduğu görülmektedir. Sosyal sorumluluk projelerinde yer alan öğrencilerin birlikte çalışma, empati duygularının gelişmesi, yardım etme, vicdan, iletişim konularında kendilerini geliştirdikleri katılımcılar tarafından ifade edilmektedir. Sosyal sorumluluk çalışmalarının toplumsal faydalarına baktığımızda toplumda birlikteliği, dayanışmayı, sorumluluğu, merhamet duygusunu, hoşgörüyü geliştirdiği dile getirilmektedir. Toplumsal değerlerin aktarılması, toplumda organize olmayı sağlaması ve toplumsal devamlılık da sosyal sorumluluk projelerinin diğer faydalarındandır.

Sosyal sorumluluk projelerinin okullarda yeterince önemsenmediği bunun yerine akademik başarıya önem verildiği katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Katılımcılar arasında bir sosyal sorumluluk projesi yürütmüş öğretmen de yirmi üç sosyal sorumluluk projesi yürütmüş öğretmen de bulunmaktadır. Ancak katılımcıların hepsi sosyal sorumluluk projelerinin oldukça faydalı olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir. Sosyal sorumluluk projelerini hangi konuyla ilgili yapıyorlarsa öğrencilerin o yönüne fayda sağladığı dile getirilmektedir. Örneğin hayvanlara yönelik yapılan bir projede çocukların hayvanlara karşı sevgi, merhamet, sorumluluk duygularının geliştiği görülmektedir. Bu nedenle bir öğrenci ne kadar fazla sosyal sorumluluk projesine katılırsa o kadar çok özelliği geliştirecektir. Araştırma sonucunda sosyal sorumluluk projelerinin okullarda daha fazla yapılması gerektiği sonucuna ulaşılabilmektedir. Çünkü sosyal sorumluluk projelerinin getirileri öğrencilerin akademik başarısı kadar önemli olabilmektedir. Öğrencilerin akademik başarısına dahi etki eden sorumluluk, iş birliği, empati, iletişim, girişimcilik gibi kazanımlar elde edebileceklerdir.

Bulgular etrafında aşağıdaki öneriler sunulmuştur.

- Sosyal sorumluluk çalışmalarının okullarda daha çok yapılmasını sağlamak için müfredatta değişiklikler yapılabilir.
- Okullarda sosyal sorumluluk çalışmaları öğretmenlerin koordinatörlüğünde yürütülmektedir. Öğretmenlere sosyal sorumluluk konusunda yeterli bilgilendirmeler yapılarak sosyal sorumluluk çalışmalarının önemi kavratılabilir.
- Öğrencilere sosyal sorumluluğun önemini kavramaları için çeşitli derneklerle iletişime geçilerek projeler yaptırılabilir.
- Öğretmenlere ve velilere sosyal sorumluluk çalışmalarının dersler kadar önemli olduğunu anlamaları için eğitimler verilebilir.
- Eğitim kurumlarında görev yapan tüm personele sosyal sorumluluk çalışmalarının faydaları anlatılarak onların da desteği alınabilir.
- Sosyal sorumluluk projeleri düzenlerken sivil toplum örgütleri, medya, dernekler ve vakıflarla iletişimi sıkı tutarak ortak çalışmalar yapılabilir.
- Bu tür projeler yapılırken özellikle katılımı arttırmak ve insanlara kolayca ulaşım sağlayabilmek adına sosyal medya etkili bir biçimde kullanılabilir.
- Devlet veya özel kuruluşlar tarafından sosyal sorumluluk projeleri için bir kaynak oluşturulabilir.
- Bu tür çalışmalara velileri de katarak okul-veli arasındaki bağı kuvvetlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Akbaba-Altun, S. (2003). Eğitim yönetimi ve değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 7-18.
- Akkök, F. (1996). *İlköğretimde sosyal becerilerin geliştirilmesi*. Ankara: M.E.B Yayınları.
- Aledo-Ruiz, M.D., Martínez-Caro, E., Santos-Jaén, J.M. (2022). The influence of corporate social responsibility on students' emotional appeal in the HEIs: The mediating effect of reputation and corporate image. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 29, 578-592
- Arayıcı, H. (2019). *Okullarda gerçekleştirilen sosyal sorumluluk projelerinde okul yöneticilerinin rolünün incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi (Tez No: 628885), Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Aslan, E. (2008). Drama temelli sosyal beceri eğitiminin 6 yaş çocuklarının sosyal ilişkiler ve işbirliği davranışlarına etkisi. Yüksek Lisans Tezi (Tez No: 227577). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Ay, Ü. (2003). *İşletmelerde etik ve sosyal sorumluluk*. Adana: Nobel
- Bozdağ, M. (2008). *Sevgi zekâsı*. İstanbul: Yakamoz Yayıncılık.
- Buran, A. (2015). *Nitel araştırmada veri toplama*. Nitel araştırma: Yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları (F.N. Seggie ve Y. Bayyurt; Editör) içinde (s. 43-58). Ankara: Anı Yayıncılık
- Büyüközdemir, M.B. (2008). Beden eğitimi dersi ve faaliyetlerinin ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin sosyal gelişim sürecine etkisi (Yozgat ili örneği). Yüksek Lisans Tezi (Tez No: 226892). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Büyüköztürk Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E. Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Castilla-Polo, F., Liceran-Gutierrez, A., Ruiz-Rodriguez, C.M. (2022). The adoption of corporate social responsibility active learning methodology with management accounting students. *The International Journal of Management Education*, 20(1), 1-16.
- Creswell, J. W. (2018). *Nitel araştırma yöntemleri*. (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çankaya, İ. (2010). Öğrencilerin sosyal sorumluluk düzeylerinin artırılmasında okulun rolüne ilişkin yönetici görüşleri. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 35,17-25.
- Çepni, S. (2018). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş* (8. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
- Çubukçu, Z. ve Gültekin, M. (2006). İlköğretimde öğrencilere kazandırılması gereken sosyal beceriler. *Bahar Dergisi* 37, 155-174.
- Eraslan, L. (2011). Bireysel sosyal sorumluluk ölçeğinin (BSS) geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Aile ve Toplum Eğitim, Kültür ve Araştırma Dergisi*, 7(24), 81-91.
- Ercan, B. (2009) *Ortaöğretim kurumlarında çalışan öğretmenlerin, sosyal sorumluluk konusuna ilişkin görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi (Tez No: 250496), Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Erol, M., Elagöz, İ. ve Şahbaz, A. (2010). Sosyal sorumluluk anlayışının işletmelerde algılanma düzeylerinin belirlenmesi üzerine bir araştırma. *Journal Of Accounting & Finance*, 46, 58-65.
- Güneş, R. ve Otlı, F. (2003). Muhasebe uygulayıcılarının sosyal sorumluluk anlayışı üzerine bir araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 5(2), 107-126.
- Hotamışlı, M., Aydan, Ç., Mentеше, A. ve Yörük, E. (2010). Kurumsal sosyal sorumluluk bilinci: Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde karşılaştırmalı bir araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(34), 280-299.
- Kabasakal, Z. ve Çelik, N. (2010). Sosyal beceri eğitiminin ilköğretim öğrencilerinin sosyal uyum düzeylerine etkisi. *İlköğretim Online*, 9(1), 203-212.

- Koçak, A. ve Arun, Ö. (2006). İçerik analizi çalışmalarında örneklem sorunu. *Selçuk İletişim Dergisi*, 3(4), 21-28.
- Mertens, D. M. (2010). *Research and evaluation in education and psychology: Integrating diversity with quantitative, qualitative, and mixed methods*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Metin, H. (2006). *Halkla ilişkilerde sosyal sorumluluk*. Doktora Tezi (Tez No: 189206), Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Özyürek, A. (2015). Okul öncesi çocukların sosyal beceri düzeyleri ile anne tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 45(206), 106-112.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Phan, C.X., Le, L.V., Duong, D., Phan, T.C. (2021). The impact of corporate social responsibility on brand image: A case study in Vietnam. *Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 8(4), 423-431.
- Shaari, R., Sarip, A., Rajab, A., Zakaria, W.Z.W. (2018). The impact of university social responsibility towards producing good citizenship: Evidence from Malaysia. *International Journal of Organizational Leadership*, 7, 374-382.
- Samancı, O. ve Uçan, Z. (2017). Çocuklarda sosyal beceri eğitimi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(1), 281-288.
- Sevinç, M. (2005). *Kendine güven ve başarı*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Sezgin, F. ve Tınmaz, A. (2017). Okulun sosyal sorumluluk rolü hakkında okul müdürü, sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri. *TÜBAV Bilim Dergisi*, 10(2), 77-92.
- Şencan, H. (1987). İşletmelerin sosyal sorumlulukları ve sosyal sorumluluk biriminin örgütlenmesi. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 2, 119-129.
- Şimşek, M., Akgemici, Ş. Çelik, T. ve Çelik, A. (2003). *Davranış bilimlerine giriş ve örgütlerde davranış*. Konya: Adım Matbaacılık
- Şirin, H. (2005). Öğrencilerin sosyal sorumluluklarının geliştirilmesinde öğretmenlerin rolü. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1), 301-316.
- TDK (2022). Türkçe Sözlük. <http://www.tdk.gov.tr>.
- Töremen, F. (2011). Öğretmen adaylarının sorumluluk eğitimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 263-277.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.